

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANA BİLİM DALI
SANAT VE TASARIM PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HATTİ-HİTİT SANATINDA TANRI VE TANRIÇALAR VE
TÜRK SANATÇILARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

**ÖZGE YILMAZ
19715003**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. LÜTFÜ KAPLANOĞLU**

**İSTANBUL
2022**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANA BİLİM DALI
SANAT VE TASARIM PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HATTİ-HİTİT SANATINDA TANRI VE TANRIÇALAR VE
TÜRK SANATÇILARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

**ÖZGE YILMAZ
19715003
ORCID 0000-0003-2428-5701**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. LÜTFÜ KAPLANOĞLU**

**İSTANBUL
2022**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT ve TASARIM ANA BİLİM DALI
SANAT ve TASARIM PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HATTİ-HİTİT SANATINDA TANRI VE TANRIÇALAR VE
TÜRK SANATÇILARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

**ÖZGE YILMAZ
19715003**

**Tezin Savunulduğu Tarih: 28.06.2022
Tez Oy Birliği/Oy Çokluğu ile Başarılı Bulunmuştur.**

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Lütfü KAPLANOĞLU	
Jüri Üyeleri	: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet NUHOĞLU	
	: Prof. Dr. Nurdan KARASU GÖKÇE	

**İSTANBUL
MAYIS 2022**

ÖZ

HATTİ VE HITİT SANATINDA TANRI VE TANRIÇALAR

Özge Yılmaz

Mayıs, 2022

Anadolu, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, coğrafik özellikleri itibariyle birçok medeniyete geçiş güzergahı olan etkileşimler görmüş, kültürü zengin bir bölgedir. Hatti ve Hitit dönemlerinin tanrı ve tanrıça betimlemeleri ve bu kültürün yansımaları dünya açısından değerli bulunmaktadır. Dini inançlarının yansıması olarak sanatı kullanan Hatti ve Hitit medeniyetleri taşları oyarak, kile çeşitli şekiller verip günümüz insanını şaşkınlık içinde bıraktıkları eserlerle günümüze kadar etki alanlarını sürdürmektedirler. Bu medeniyetlerde tanrı-tanrıçalar heykel ve heykelcikler ile sembolleştirilmişlerdir. Sembolleştirilen tanrı ve tanrıçalar, ayakta, oturur vaziyette, çıplak olarak betimleme özellikleriyle yapıldıkları malzemeler açısından çeşitlilik gösterirler. Bu çeşitleme hem biçimsel hem de anlamsal farklılıklar barındırır.

Bu araştırmanın birinci bölümünde Anadolu'nun coğrafi, kültürel, sosyolojik genel durumundan söz edilerek tezin giriş kısmı hazırlanmıştır. İkinci bölümde Hattilerin dinsel, kültürel, coğrafi durum ve dönem sanatı üzerinde durulmuştur. Hatti dönem özelliklerinden bahsedildikten sonra tanrı ve tanrıça örnekleri üzerinden eserler hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Hitit dönem özelliklerinden bahsedilmiştir. Malzeme çeşitliliğine göre eserler ayrı ayrı incelenerek yorumlanmıştır. Hatti ve Hitit sanatı tanrı ve tanrıça eserleri incelenerek benzerlikleri ve farklılıkları irdelenmiştir. Tanrı-tanrıça heykelleri özellikleri belirtilmiş ve kadının önemi Anadolu'ya kültürel miras olarak bırakılan eserler üzerinden bu kültürün Türk sanatına etkileri incelenmiştir. Hatti ve Hitit sanatını eserlerinde işleyen Süleyman Saim Tekcan, Lütfü Kaplanoğlu, Kadir Şişginoğlu, Nilgün Ayşecik Çevik, Mehmet Hacıfettahoğlu, Mehmet Ali Doğan gibi bazı Türk sanatçılarımıza yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Hatti, Hitit, Tanrı, Tanrıça, Kadın, Kabartma, Türk Sanatı

ABSTRACT

GODS AND GODDESSES IN HATTI AND HITTITE ART

Özge Yılmaz

May, 2022

Anatolia is a region rich in culture, which has hosted many civilizations, has seen interactions, which is a transition route to many civilizations due to its geographical features. God and goddess depictions of the Hatti and Hittite periods and the reflections of this culture are valuable for the world. Hatti and Hittite civilizations, which use art as a reflection of their religious beliefs, continue their influence until today with works that leave today's people astonished by carving stones, giving various shapes to clay. In these civilizations, god-goddesses were symbolized by statues and figurines. Symbolized gods and goddesses vary in terms of the materials they are made of, with the features of depicting standing, sitting, and nude. This variation contains both formal and semantic differences.

In the first part of this research, the geographical, cultural and sociological general situation of Anatolia was mentioned and the introduction part of the thesis was prepared. In the second part, the religious, cultural, geographical situation and art of the period were emphasized. After mentioning the features of the Hatti period, information about the artifacts is given through examples of gods and goddesses. In the third chapter, the Hittite period features are mentioned. According to the variety of materials, the works were analyzed and interpreted separately. Hatti and Hittite art is generally explained by examining the works of gods and goddesses. The similarities and differences between the arts of the two civilizations were examined. The characteristics of the God and Goddess statues were specified and the effects of this culture on Turkish art were examined through the works that were left as a cultural heritage to Anatolia, the importance and value of women. Süleyman Saim Tekcan, Lütfü Kaplanoğlu, Kadir Şişginoğlu, Nilgün Ayşecik Çevik, Mehmet Hacıfettahoğlu, Mehmet Ali Doğan, İhsan Çakıcı some of our Turkish artists who worked on the Hatti and Hittite art, which are our Anatolian cultural values, were included.

Keywords: Art, Hatti, Hittite, God, Goddess, Woman, Relief, Ceramics

ÖN SÖZ

Bu çalışma, Anadolu kültür tarihimize iz bırakan Hatti-Hitit medeniyetleri tarafından heykel ve heykelcikler ile sembolleştirilen tanrı-tanrıçalar incelenip sanat bağlamında açıklayabilmek amacı ile ortaya koyulmuştur. Anadolu'ya miras kalan kültür varlıkları Türk sanatçılarımızın özgün tarzları ile şekillenerek kültür varlıklarımızı yaşatma amacı ile eserler ortaya çıkarmışlardır. Bu bağlamda Hatti-Hitit Sanatında Tanrı ve Tanrıçalar isimli konu yüksek lisans tez konusu olarak seçilmiştir.

Anadolu'da yaşamış ve bizlere miras bırakılan Hatti ve Hitit sanatında tanrı-tanrıça eser özellikleri ve bu eserlerin Türk sanatına etkileri üzerine olan araştırma sürecinin izlendiği bu çalışmanın oluşturulmasında ve daha iyi bir hale getirilmesinde bana yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. Lütfü Kaplanoğlu'na teşekkür ederim. Çalışma boyunca desteklerini esirgemeyen aileme ve arkadaşşıma teşekkür ederim.

İstanbul; Mayıs, 2022

Özge Yılmaz

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Gerekçe	3
1.2. Amaç.....	3
1.3. Kapsam	4
2. HATTİ SANATINDA TANRI VE TANRIÇALAR	5
2.1. Hattiler de Dinsel, Kültürel ve Coğrafi Durum ve Sanat Ortamı.....	5
2.2. Hatti Tanrıça ve Tanrı Heykelleri	8
2.2.1. Tanrıça Heykel ve Heykelcikleri.....	8
2.2.2. Tanrı Heykel ve Heykelcikleri	20
2.2.3. Grup Tanrı Heykelleri.....	22
2.2.4. Hayvan Temalı Heykel ve Heykelcikler	25
3. HİTİT SANATINDA TANRI VE TANRIÇALAR.....	27
3.1. Hititlerde Dinsel, Kültürel, Coğrafi Durum ve Sanat Ortamı.....	27
3.2 Hitit Tanrı ve Tanrıça Heykelleri	32
3.2.2. Tanrıça Heykel ve Heykelcikleri.....	32
3.2.1. Hitit Tanrı Heykel ve Heykelcikleri	43
3.2.3. Hayvan Temalı Heykel ve Heykelcikleri.....	58
3.2.4. Hitit Tanrılar Grupları	61
4. TÜRK SANATINA KAYNAKLILIK EDEN HATTİ VE HİTİT ESERLERİ	69
4.1. Süleyman Saim TEKCAN	69
4.2. Lütfü KAPLANOĞLU	72
4.3. Kadir ŞİŞGİNOĞLU	77
4.4. Nilgün AYŞECİK ÇEVİK.....	81
4.5. Mehmet HACİFETTAHOĞLU	83
4.6. Mehmet Ali DOĞAN	84

6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA.....	89

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1:	Güneş Kursları.....	7
Şekil 2:	Güneş Kursu.....	7
Şekil 3:	Stilize Kadın Heykelciği (idol).....	10
Şekil 4:	Şematik Kadın Figürü.....	10
Şekil 5:	Stilize Kadın Heykelciği.....	11
Şekil 6:	Kadın Heykelciği.....	12
Şekil 7:	Kadın Heykelciği.....	12
Şekil 8:	Çocuğunu Emziren Kadın Heykelciği.....	13
Şekil 9:	İkiz İdoller.....	14
Şekil 10:	Kadın Heykelciği.....	15
Şekil 11:	İdol.....	16
Şekil 12:	İdol.....	16
Şekil 13:	Şematik Kadın Heykelciği (idol).....	17
Şekil 14:	Kadın Heykelciği.....	18
Şekil 15:	Kadın Heykelciği.....	18
Şekil 16:	Çıplak Tanrıça Heykelciği.....	19
Şekil 17:	Tanrıça Heykelciği.....	20
Şekil 18:	Tanrı Heykelciği.....	21
Şekil 19:	Tanrı Heykelciği.....	21
Şekil 20:	Tanrı Heykelciği.....	22
Şekil 21:	Tanrı Ailesi.....	23
Şekil 22:	Heykelcilik Kalıbı.....	23
Şekil 23:	Tanrı Çifti.....	24
Şekil 24:	Tunç Boğa Heykelciği.....	25
Şekil 25:	Tunç Geyik.....	26
Şekil 26:	Güneş Kursu.....	26
Şekil 27:	Hitit Devleti.....	27
Şekil 28:	Çocuklu Oturan Tanrıça.....	33
Şekil 29:	Alacahöyük Oturan Tanrıça.....	34

Şekil 30:	Oturan Tanrıça.....	34
Şekil 31:	Oturan Tanrıça Heykelciği.....	35
Şekil 32:	Oturan Tanrıça Heykelciği.....	36
Şekil 33:	Oturan Tanrıça.....	37
Şekil 34:	Kap İçinde Oturan Tanrıça.....	37
Şekil 35:	Kap İçinde Oturan Tanrıça Detay.....	39
Şekil 36:	Tanrıça Kabartması.....	40
Şekil 37:	Tanrıça Kubaba Kabartması.....	41
Şekil 38:	Tanrıça Kubaba Kabartması.....	42
Şekil 39:	Damga Mühür Üzerinde Tanrıça Betimlemesi.....	43
Şekil 40:	Tanrı Heykelciği	44
Şekil 41:	Tanrı Heykelciği Yapı Adak Çivisi	45
Şekil 42:	Tanrı Heykelciği	45
Şekil 43:	Bronz Tanrı Heykelciği.....	46
Şekil 44:	Ayakta Tanrı Heykelciği.....	47
Şekil 45:	Ayakta Tanrı Heykelciği	48
Şekil 46:	Ayakta Tanrı Heykelciği	48
Şekil 47:	Doğantepe Tanrı Heykelciği	49
Şekil 48:	Ayakta Tanrı Heykelciği	49
Şekil 49:	Dağ Tanrısı Heykelciği	50
Şekil 50:	Dağ Kristali Tanrı Heykelciği	51
Şekil 51:	Tanrı Heykelciği Kemik.....	52
Şekil 52:	Niş İçinde Oturan Tanrı	52
Şekil 53:	Savaş Tanrısı Kabartması.....	54
Şekil 54:	Fasıllar Anıtı.....	55
Şekil 55:	Eflatun Pınar Anıtı	55
Şekil 56:	Eflatun Pınar Anıtı Dağ Tanrıları	56
Şekil 57:	Tanrılaştırılmış IV. Tuthaliya Tasviri.....	57
Şekil 58:	Başı Olmayan Taş Heykel.....	57
Şekil 59:	Gümüş Geyik Ritonu	58
Şekil 60:	Gümüş Geyik Ritonu Gövde Kısımındaki Tanrı Betimlemesi	59
Şekil 61:	İkiz Boğalar	60

Şekil 62:	Tanrı Kabartması	61
Şekil 63:	Kabartmalı Orthostat.....	61
Şekil 64:	Tanrı Kabartması Diorit	62
Şekil 65:	Tanrıça Kabartması Kireçtaşı	63
Şekil 66:	12 Tanrı Kabartması	64
Şekil 67:	Güneş ve Ay Tanrısı	64
Şekil 68:	Teşup ve Hepat Kaya Kabartması	65
Şekil 69:	Tanrı Sarruma ve Tuthaliya Kabartması	66
Şekil 70:	Tarsus Mührü Üzerinde Tanrı Betimlemesi ve Çizimi.....	67
Şekil 71:	Süleyman Saim Tekcan, Uygarlıklar Serisi, Elek Baskı 70x50cm	71
Şekil 72:	Süleyman Saim Tekcan, İdoller Serisi Tuval üzerine yağlıboya, 190x140cm.....	72
Şekil 73:	Lütfü Kaplanoğlu, Miras, 137x139cm, Tuval Üzerine Karışık Teknik, 2014	74
Şekil 74:	Lütfü Kaplanoğlu, Hitit Konulu Eseri t.ü.k.t, 96 x 120 cm, 2012	75
Şekil 75:	Lütfü Kaplanoğlu, Hitit Konulu Eseri	75
Şekil 76:	Lütfü Kaplanoğlu, Hitit Konulu Resim t.ü.k.t, 96 x 120 cm, 2012	76
Şekil 77:	Lütfü Kaplanoğlu, Hitit Konulu Resim t.ü.k.t 96 x 120 cm 2012	76
Şekil 78:	Kadir Şişginoğlu, Hititlerin İzinde Güvercin Düşleri Serisi	78
Şekil 79:	Kadir Şişginoğlu, Güvercin Düşleri Serisi.....	79
Şekil 80:	Kadir Şişginoğlu, Hitit İmgeli Resim	79
Şekil 81:	Kadir Şişginoğlu, Hitit İmgeli Resim	80
Şekil 82:	Kadir Şişginoğlu Hitit İmgeli Resim	80
Şekil 83:	Kadir Şişginoğlu Hitit İmgeli Resim	80
Şekil 84:	Nilgün Ayşecik Çevik, Tanrılar	81
Şekil 85:	Nilgün Ayşecik Çevik, Tanrı Teşup ve Hepat	82
Şekil 86:	Hitit Güneşi İçinde 12 Tanrı.....	82
Şekil 87:	Hitit Tanrısı İlluyanka.....	82
Şekil 88:	Mehmet Hacıfettahoğlu, Geçmişin İzinde 120x100 cm, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 2022	83
Şekil 89:	Mehmet Ali Doğan, Anadolu Uygarlıkları Çeşitlemeleri Serisi	84
Şekil 90:	Mehmet Ali Doğan, Anadolu Uygarlıkları Serisi, Tuval Akrilik, 2008	85

Şekil 91: Mehmet Ali Doğan, Anadolu Uygarlıkları Çeşitlemeleri Serisi 86

KISALTMALAR

M.Ö. : Milattan Önce

cm. : Santimetre

Yük. : Yükseklik

Bkz. (bk.) : Bakınız

1. GİRİŞ

Sanat insanlık tarihinin her döneminde farklı olgularla kendini gösteren, her türlü duygu ve düşünceden şekillenen, insanın kendini ve fikirlerini dışa vurduğu özgür bir anlatım şeklidir. Kültürün önemli bir parçası olan din sanatta kendini gösterirken kültürler arası etkileşimlerin yansımaları yaşama biçimlerini ortaya koyar. Anadolu'nun önemli medeniyetlerinden olan Hatti ve Hitit uygarlığının din eksenli göstergeleri hem tanrı hem de tanrıça biçiminde kadın, erkek ve hayvan biçimli formlarıyla karşımıza çıkar.

Birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış Anadolu, çeşitli kültürleri içinde barındırdığını kültür katmanları ile bizlere göstermektedir. Anadolu uygarlıklarından olan Hatti ve Hitit Uygarlıkları, Anadolu'nun önemli değerlerini oluşturmaktadırlar. Sanat tarihinde önemli yeri olan Anadolu'nun birçok sanat zenginliğini içinde barındırdığı görülmektedir. Bu sanat zenginliklerine bakıldığında başta Hatti ve Hitit olmak üzere çeşitli dönemlerin eserleri görülmektedir. Dinsel konuları dönem sanatı ile harmanlanarak toplumsal ve günlük yaşamda kullanılan araçlar konumuna getirilmiştir. O dönemlerde sanat değeri olmayan yapılar günümüze anlam kazanmaktadır. Hatti ve Hitit sanatında çeşitli madenden yapılan heykel ve heykelcikler, seramikler şeklinde üretilmişlerdir. Kabartma yöntemi kullanılarak seramiklerin dış yüzeyinde betimleme sahneleri yapılmıştır. Sanat yapıtları olan tanrı ve tanrıça heykelleri Hatti ve Hitit sanatında dinsel bir anlam kazanmaktadır.

Tarih öncesi ve sonrası dönemlere ev sahipliği yapan Anadolu'nun birçok sanat zenginliğini içinde barındırdığı görülmektedir. İlk dönemlerden beri insanlığın sanat alt yapısını oluşturduğu ve gelişmesine büyük rol oynadığı görülür.

Tarih öncesi çağlar içerisinde ilk çağ Kabataş devri olarak da bilinen Paleolitik Çağ'dır. Barınma yeri olarak mağaraları ve kaya sığınaklarını kullanmışlardır. Mağara duvarlarına çizilen hayvan konulu resimlere bakılarak yaşamlarını avcılık ile sürdürdükleri görülmektedir. Mağaralara çizilen hayvan betimlemeleri tarihte ilk sanat eserleri olarak kabul edilmektedir. Hayvan konulu çizimlerin yanı sıra heykel formu kadın betimlemeleri de görülmektedir. Çizilen kadın betimlemeleri kadını

kutsallaştırmak için yapılmıştır. Bu dönem kadın betimlemelerine bakıldığında büyük göğüslü, büyük kalçalı olarak kadının birçok özelliğini yüceltmek adına yapıldığı görülmektedir. İnsanlar bu dönemde taşlardan kesici, delici aletler icat etmiştir (Temizer, 1979, 7-8).

Paleolitik Çağ'da kesici taş aletleri keşfeden insanlık Mezolitik Çağ'da taş aletlerde birden fazla çeşit üretmişlerdir. Bu dönemde tarımla uğraşmış ve yerleşik hayata geçilmiştir. Yerleşim alanları kuran halkın inanç ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Böylelikle Tanrılara inanç doğmuştur. Tanrılar ile ilişkili olarak yapılan küçük heykelciklerin temelini Mezolitik dönem oluşturmaktadır. Bu dönemde kil keşfedilmiş ve çanak-çömlek yapımında kullanılmıştır (Temizer, 1979, 8-9).

M.Ö. 8000-5500 yıllarına tarihlenen en önemli merkezi Catalhöyük olan Neolitik Çağ'da insanlar yerleşik hayata geçmiştir. Yerleşik hayata geçen dönem insanı dinsel konulu tanrıça tasvirleri ve kutsal yapılar ortaya çıkarmıştır. Kadın doğrucu özelliğinden ötürü yaratıcı bir güç olarak görülmüş ve kadın heykelcikleri üretilmiştir. Bu bölgedeki kadın heykelciklerine bakıldığında taş ve toprağın pişirilmesi ile ortaya çıkan, her yaş grubundan betimlenen kadınlar olduğu görülmektedir. Ayrıca hamile kadınlar da betimlenmiştir. Erkek heykelciklere bakıldığında ise sakallı ve yaşlı erkekler betimlenmiştir. Taşın yontulması ile yapılan heykelciklerin yanı sıra toprağın pişirilmesiyle yapılmış eserlerde üretmişlerdir (Kulaçoğlu, 1992, 10-11). Belirli tekniklerle kili şekillendirerek eserlerini ortaya çıkarmışlardır. Tekcan'ın da (2007, 52) belirttiği gibi en erken kil şekillendirme teknikleri bu döneme tarihlenmektedir. Bu dönemde ailelerin çanak-çömleklerini kendilerinin ürettiğini belirtmiştir.

Kalkolitik Dönem bu dönem sonrasında başlayan bir diğer çağdır. Kulaçoğlu'nun (1992, 11) belirttiği gibi M.Ö. 5550- 3000 yıllarına tarihlenen Kalkolitik Dönem insanı pişmiş toprak ve taşı kullanarak tanrıça heykelcikleri yapımına devam etmiştir. Tanrıça betimlemelerinin yapılması dini inanışın devamı niteliğindedir. Bu devrin sonunda madenler keşfedilmiştir ve çeşitli tanrı ve tanrıça heykelcik yapımları ile dönem sanatına yansdığı görülür. Yerleşim yerleri;

“Güneydoğu'da İslâhiye Bölgesi, Çukurova ve Amuk Ovasında, batıda Toria ve çevresinde, güneyde Elmalı yakınındaki Semayük'te, İç Anadolu'da Karaoğlan, Etiyokuşu, Ahlatlıbel, Polatlı, Bitik, Gordion, Koçumbeli, Yazırhöyük, Büyük Güllücek, Alishar, Alacahöyük, Kültepe, Hashöyük, Acem Höyük'te, Doğu Anadolu'da Malatya dolaylarında, Elazığ bölgesinde, Erzurum'daki Karaz, Pulur ve Güzelova'da Kuzey Anadolu'da Samsun-Sinop dolaylarında görülmektedir” (Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, 1982, 15).

Kalkolitik dönem sonrasında Eski Tunç Çağı başlamıştır. Eski Tunç Çağı insanı Kültepe ve Kayseri ovaları, Kızılırmak kavisi içinde yaşamlarını sürdürmüştür. Dönem tanrıça betimlemelerine bakıldığında sanat eserlerini üretirken çeşitli madenler (kurşun, bakır, kalay, gümüş, altın, elektron, tunç) kullandıkları görülmektedir. Tanrıça heykelleri tahtlarında otururken betimlenmişlerdir. Çoğu çıplak olarak betimlenen tanrıçalar elleriyle göğüslerini tutmaktadırlar (Temizer, 1979, 21-26). Kulaçoğlu'nun da (1992, 11-12) belirttiği gibi, MÖ. 3000-2000 yıllarına tarihlenen Eski Tunç Çağı'nda insanlar idoller de erkekten ziyade kadını daha çok betimlemişlerdir. Araştırmacılar tarafından tanrı-tanrıça heykelcikleri ile tanrıçayı temsil ettiği düşünülen geyik ve tanrıyı temsil ettiği düşünülen boğa heykelcikleri de yapılmıştır.

1.1.Gerekçe

Tarih her türlü yerleşim alanına, uygarlığa, medeniyete sahne olmuştur. Tarih boyunca insanoğlu büyük bir gelişim göstermiştir. Yerleşik hayata geçen insanoğlu ile sanat da gelişip ilerleme göstermiştir. Tarih çağları ile insanoğlunun sanat dahil her konuda gelişimi görülmektedir. Anadolu kültürel mirasa sahip bir bölge olmasından dolayı pek çok araştırmanın konusu olmuştur. Anadolu tarih katmanları araştırmanın konusu olan ve Anadolu'da yaşamış olan Hatti Hititlere ışık tutmaktadır. Bu katmanların en önemlileri olan Hatti Hititlerdir ve Anadolu kültür değerlerimizi yaşatmak, kültürel varlıklarımıza sahip çıkmak adına tez konusu araştırılmıştır. Bu gerekçelerle bu tez içeriğinde Hatti Hitit halkının yerleşim alanları, kültürel durumları, sanatı, Tanrı Tanrıça örnekleri, iki farklı sanatın birbiriyle olan benzerlikleri ve farklılıklarının neler olduğu gibi kültürel varlıklarımız üzerinde kurgulanmıştır.

1.2. Amaç

Ülkemiz sanat zenginliği açısından birçok çeşitliliği içinde barındıran bir ülkedir. Bu tez çalışması ile Anadolu katmanlarında yaşamış beyliklerin, uygarlıkların tanıtılması, topraklarımızda yaşamış insanoğlunun sanatının incelenmesi amaçlanmıştır. Hatti ve Hitit olmak üzere iki farklı halkın sanatı üzerine araştırmalar yapmak ve bu çalışma ile bizlere miras kalan kültürel değerlerimize duyarlılık oluşturmak amaçlanmıştır. Kültürel varlıklarımızı yaşatmak adına eserlerinde bu uygarlıklara yer veren Türk sanatçılarımızın eserleri örnek verilmesinin gerekliliği öngörülmüştür. Eserleri

zerinden bu uygarlıkları günümüz sanatı ile yorumlayan Türk sanatçılarımızın eserleri örnek verilerek Anadolu kültür varlıklarımıza sahip çıkmanın gerekliliği düşüncesinin vurgulanması amaçlanmıştır. Tez konusu dahilinde araştırmanın sonunda uygulama yapılarak yeni tasarımlar ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Anadolu ezgilerinin eserlerde işlenerek yaşatılması üzerine durulmuştur.

1.3. Kapsam

Hatti Hitit sanatı araştırılırken tez konusu olarak Hatti Hitit sanatında görülen Tanrı ve Tanrıça betimlemeleri üzerinde durulmuştur. Bilimsel veri elde etmek amacıyla çeşitli yazılı kitaplardan yararlanılmıştır. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi Genel Müdürlüğü ile e-posta yoluyla irtibata geçilmiş ve müze ziyaret edilerek teze kaynaklık eden eserlerin fotoğrafları çekilmiştir. Birinci elden kaynak açısından İstanbul Atatürk Kitaplığı, Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ziyaret edilmiş ve ilgili kaynaklara ulaşılmıştır. Türk sanatçılarımız ile telefonla görüşülmüş ve teze eklenecek bilgiler elde edinilmıştir.

2. HATTİ SANATINDA TANRI VE TANRIÇALAR

2.1. Hattiler de Dinsel, Kültürel ve Coğrafi Durum ve Sanat Ortamı

Hattiler için M.Ö. 2350-2150 ile M.Ö. 630 yılları arası “Hatti Ülkesi” adlandırması kullanılmıştır. Hattili halka has bir yazı tarzı veya hiyeroglifleri yoktur (Akurgal, 1997, 15-17). Hattili halk Hattice konuşmaktadır (Alp, 2000, 1-3). Hattiler Kızılırmak, Toroslar ve Yeşilirmak’a kadar olan bölgede yaşamlarını sürdürmüşlerdir (Memiş, 1989, 28). Tarih olarak MÖ 2700’den önce Anadolu’ya geldikleri ve burada yerleşik bir hayat kurdukları söylenmektedir. Öne sürülen bir diğer varsayım ise göç etmeyip zaten o bölgede yaşadıklarıdır (Öztürk, 2020). Anadolu’daki Hatti beylikleri bir prehistorya uygarlığıdır (Akurgal, 1997, 67). Hatti merkezleri, Alacahöyük, Kalinkaya, Oymaağaç’dır (Yıldırım, 2011, 11). Diğer çağlara göre bu dönemde Anadolu’da yapılan eserlerde bir ilerlemenin olduğu görülmektedir. Çömlekçi çarkının da keşfedilmesiyle bu ilerleme farklı bir boyut kazanmıştır (Akurgal, 1997, 12).

Küçük beyliklerden oluşan Hattiler Hint Avrupa dil ailesine bağlı olmayan bir dil kullanmaktadır. Hatti Sanatı Mezopotamya etkileri taşımaktadır ve özgündür. Diğer önemli merkezleri: Horoztepe, Mahmatlar, Kaniş, Hattuşa ve Zalpa’dır (Tekcan, 2007, 88).

Doğanın bilinmeyen bir güçle ayakta tutulduğu fikrinden yola çıkılarak inanç ortaya çıkmıştır. Yağmur, kıtlık, gök gürültüsü, çeşitli doğa olayları tanrılarla özdeşleştirilmiştir. Bütün nesneleri görülmez bir güçle algılayan evren doğanın yansımaları olarak düşünülen tanrılarla bireyselleştirilmiştir. Örneğin toprağı verimli kılan Hava Tanrısı’dır. Hattuşa’daki ilk tanrılar topluluğunu oluşturulmuştur. Güneş Tanrıçası Arianna, kızı Mezulla ve boğa şeklinde ya da boğa üzerinde Hava Tanrısı Hitit panteonunu oluşturan başlıca tanrılardır. Bunların dışında salgın hastalık, savaş, av hayvanlarının koruyucu tanrıları ve dağ tanrıları bulunur (Haas, 2002, 102-106). Kültürün önemli bir parçası olan din ile çeşitli güçlere sahip olan tanrı ve tanrıçalara

inanılmıştır. Çeşitli isimlerle anılan bu tanrı-tanrıçaların Hatti dinini oluşturduğu görülür. Araştırmacılara göre halkın çeşitli dini bayramları ve kutlamalarının olduğu belirtilmektedir.

Hatti merkezlerinde olan, içlerinde ölü hediyeleri bulunan mezarlık tipleri bu dönemlere ışık tutmaktadır. Bu mezarlar 1 metre ile 2,20 metre arası uzunlukta çeşitli bloklardan yapılmış taş kutu şeklindedir. Hattilerin dinsel açıdan ölü gömme adetleri vardır. Mezarlar içerisinde ölü hediyesi olarak konulan eserlerin çoğu soyulmuştur (Yıldırım, 11-15). Bu mezarlarda bulunan altın meyvelikler ve bronz baltalar, gümüş külçeler, altın gaga ağızlı testiler Hattiler dönemine aittir (Kılıçkaya, 2011, 14-15). Eserlerin en önemlileri, Kızılırmak Kavisi'nde, Çorum Alacahöyük'te, Amasya Mahmatlar'da ve Tokat İli'nde Horoztepe'de gün yüzüne çıkarılmıştır (Akurgal, 1997, 17-24).

Hatti Sanatı eserlerine bakıldığında özel bir stil birliği vardır. Bu stil birliği mühürlerde, seramiklerde, idoller gibi çoğu eserde görülür. Altın kaplardaki oluklu bezemeler, artı işaretleri ve dairesel şekilli motifler seramik kaplarda önemli stil birlikleri olduğunu gösterir. Bir başka üslup birliği kafes ve ızgara biçimindeki bezemeler kullanılarak yapılan güneş kurslarında vardır ve Hattili bir üslup özelliği taşımaktadır. Bir başka özellik Hatti sanatında hayvanların tanrı simgesi olarak kullanılmasıdır. Güneş kurslarının ortasında duran boğa, geyik ve aslan gibi hayvanlar, hayvan biçimli tanrıların sembolleridir. Boğa, gök tanrısının simgesidir. Söz konusu sancakların anlamı evreni betimlemesidir. Çıkan ışınlar güneşe benzetilir. Sancakların ortasında yer alan hayvan heykelciklerin her biri tanrıyı simgelemektedir (Akurgal, 1997, 17-23).

Dönem halkı tarafından tanrı-tanrıça heykelciklerinin yanı sıra seramikten yapılan kaplarda üretilmiştir. Kaplar geometrik şekillerle tasarlanmış olup çok renklidirler. Eserleri küçük boyutlu şematik heykelcikler, toprak ve altın idoller, keramik kaplardan oluşmaktadır. Kaya yüzeyleri üzerine yapılan kabartmalarda yer almaktadır. İnsan heykelleri ve hayvan heykelleri incelendiğinde boyut olarak farklılıklar vardır. İnsan heykelleri hayvan heykellerine göre boyut olarak küçük yapılmıştır. Diğer eserlere göre Ana tanrıça betimlemelerinin sayısı daha fazladır. Hayvan heykelleri ve insan betimli heykeller karşılaştırıldığında hayvan heykellerinin daha realistik yapılmasından dolayı hayvan betimlemeleri işçiliğinin ileri seviyede olduğu görülmektedir.

Temizer'e (1979, 35) göre Hatti sanatı, Asurlu tacirlerle birlikte Mezopotamya etkileriyle harmanlanmıştır. Büyük boyutta eserleri olmayan bu çağ sanatını insan ve hayvan heykelcikleri, kurşundan yapılmış ufak tanrı heykelcikleri, hayvan şekilli kaplar oluşturmaktadır. Pişmiş toprak, bronz, fildişi, taş ve altın çeşitli sanat eserlerini yapmak için kullandıkları malzemelerdir.

Hatti sanatında tanrı ve tanrıçalardan önce dönem simgesi olan güneş kursları önemli yeri kapsamaktadır. Güneş kursları olarak adlandırılan ve çeşitli biçimlerde karşımıza çıkan bu eserler, İran peygamberi Zerdüş'tün dini sistemi olan Ahura mazda da ve doğunun, Uzak Doğunun dini sistemlerinde ululuğu, kutsallığı gösteren biçimlerdir. Bu dini motif olan güneş kursu çeşitleri Hattilerde oldukça zengin formlarla karşımıza çıkmaktadırlar.

Şekil 1: Güneş Kursları

Özge Yılmaz Fotoğraf Çekimi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Şekil 2: Güneş Kursu

Özge Yılmaz Fotoğraf Çekimi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Şekil 1 ve Şekil 2’de görülen Hatti kökenli güneş kursları Alacahöyük’te bulunmuş olup M.Ö. 3. binyılın ikinci yarısına tarihlenmektedirler (Yazıcı, 2011, 12). Hatti dini motiflerinden olan güneş kursları genellikle daire biçimli olup dairelerin iç kısmı çeşitli şekillerle bezenmiştir. Yarım daire ve kare şeklinde olan güneş kursları diğer çeşitlemelerdir.

Eserler hakkında yıldızların ve güneşin aç ve hareketlerini araştırmak için yapıldığı düşünülse de daha sonradan törenlerde kullanılan bir nesne olduğu ortaya çıkmıştır. Daire etrafından çıkan çizgiler güneşi sembolize etmektedir. Evreni sembolize eden şekil ise daire biçimidir. Objede her birinin bir anlamı olan hayvan figürleri yer alır. Bazılarının anlamları şöyledir; barışı geyik temsil ederken, üremeyi kuş temsil etmiştir. Sallanan ve sallanırken ses çıkaran nesneler objenin etrafına eklenmiştir. Ahşap bir sopaya geçirilerek kullanılan obje törenlerde ve ayinlerde kullanılmıştır. Hükümdarın simgesi olan kurslar evreni sembolize etmektedir (Özkan, 2011, 257).

Doğanın büyüsel gücüne inanan Hatti halkı, dinsel inanışlarını simgeleştirme yoluna başvurmuştur. Bu güçleri tanrılar ve tanrıçalar olarak ayırmaktadırlar. Doğanın işleyişini, hayatın düzenini, sağlığı, kıtlığı bu inanç sistemine dayandırmaktadırlar. Halkın dinsel konuları, bayramlar, törenler, kutlamalar sanatla bütünleşmiştir. Dolayısıyla Hatti sanatı din üzerine kurulu bir sanat oluşumdur.

2.2. Hatti Tanrıça ve Tanrı Heykelleri

2.2.1. Tanrıça Heykel ve Heykelcikleri

Kadının analığı ile insan neslinin devamı anlamına gelen üreme başlamıştır. İnanç sisteminin tam merkezine yerleştirilen kadının dişiliğine götüren özellikleriyle yüceltilip bir kült haline getirilmiştir. Hatti sanatını oluşturan tanrı ve tanrıçalar dini açıdan dönem halkı için çok önemli bir bölümü oluşturmaktadır. Dinsel bir kaygıyla oluşturulan eserler çeşitli kültürlerden alınan tanrılar ile homojen bir sanat anlayışı ortaya çıkmıştır. Hatti sanatı Eski Tunç çağını da kapsadığı için dönem tanrıça eserleri özellikleri Hatti sanatını yansıtmaktadır.

Hattiler üstün bir sanat ve kültür düzeyine ulaşmıştır. Bu dönemde tanrıları betimleme yolu olarak simgeleştirilme yoluna gidilmiştir. Belirli insan vücutlu tanrılardan çok stilize edilmiş idolleri ve tanrıların yerini alan hayvan figürleri görülmektedir. Tunç, bakır gibi madenleri kullanarak eserlerini ortaya çıkarmışlardır. Hattilerde kadın

güneşle özdeşleştirilmiştir ve güneş kadın olarak simgeleştirilmiştir. Kurs yüzlü ve kurs gövdeli kadın heykelcikleri Güneş tanrıçasını simgelemiştir.

Hatti sanatı tanrıça betimlemeleri idollerle başlamaktadır. Zaman içerisinde şematize edilmiş insan vücutlu figürler ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Hatti sanatında tanrıların kendine has sembollerle zengin biçimde betimlendiği ve inanç sisteminin tam merkezine yerleştirilen kadının doğurganlığa götüren özellikleriyle yüceltilip bir kült haline getirildiği görülmektedir. Hatti sanatı tanrıça betimlemeleri idollerle başlamaktadır. Belirli insan vücutlu tanrılardan çok stilize edilmiş idollerin yanında tanrıları simgeleyen hayvan figürleri görülmektedir. Tunç, bakır gibi madenleri kullanarak eserlerini ortaya çıkarırken kadın güneşle özdeşleştirilmiş ve güneş ile kadını simgeleştirmişlerdir. Altın tanrıça betimlemeleri Hattilerin plastik sanatta ulaştığı üstün düzeyi yansıtırken idollerde altın gibi değerli madenlere rastlanmıştır. Alacahöyük mezarlarında bir figürlü eserlerin yanında ikiz idoller de bulunmuştur. Hatti sanatında iki figürün yan yana kullanılarak şematize edildiği görülmektedir.

Hatti sanatında tanrıçalar şematize edilmiş insan şeklinde idoller kısmını oluşturmaktadır. Eserlere bakıldığında tamamen belirli insan vücutundan bahsedilememektedir. Hatti sanatı dinsel köklerinden beslenerek büyümüş ve gelişmiştir. Stilize edilmiş Hatti tanrıça heykelcikleri yüzleri belli olmayan, ayakta ve çıplak olarak betimlenmiş şekildedirler.

Dönem halkına ait bilgilere önemli merkezlerde keşfedilen kalıntılardan ulaşılabilmektedir. Hatti mezarlıklarından çıkan eserlere bakıldığında Hattilerin sanatı dinsel bir araç şeklinde anlam arayışı içerisinde kullandıkları anlaşılmaktadır. Tanrıça heykelcikleri ile sanat alanında önemli bir yerde bulunan Hattiler, kadın heykel ve heykelciklerini Çeşitli formlarla şekillenen kadın figürleri daha sonrasında dinsel bir boyut kazanarak tanrıça ismini almaktadır.

Hatti kökenli kadın heykelcikleri incelendiğinde Şekil 3'te görülen Stilize Kadın Heykelciği Hatti stil özelliklerine örnek teşkil etmektedir.

Şekil 3: Stilize Kadın Heykelciği (idol)

Özge Yılmaz Fotoğraf Çekimi, Anadolu Medeniyetler Müzesi

Şekil 3’deki Stilize Kadın Heykelciği uzun ve kalın boyunlu bir eserdir. Başında şapka görünümlü başlığıyla görülmektedir. Gözleri çok basit olarak noktacık şeklinde yapılmıştır. Ağız kısmı çizik şeklinde gösterilmiştir. Göğüsler de gözler gibi noktacık şeklinde gösterilmiştir. Göğüsleri etrafında ki çizgiler bulunmaktadır. Kolları belli belirsiz çıkıntılar şeklindedir. Heykelciğin alt kısmında bir bütün olarak gösterilen yarım daire kullanılmıştır. Heykelciğin alt kısmı bir eteğe benzetilebilir.

Şekil 4: Şematik Kadın Figürü

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 5: Stilize Kadın Heykelciği

Özge Yılmaz Fotoğraf Çekimi, Anadolu Medeniyetler Müzesi

Şekil 4’de görülen idol diğer kadın figürlerinden tamamen farklı olan bir idoldür. İdolde sade biçimli bir anlatım şekli kullanılmıştır. İdolün gözleri, kolları ya da bacakları belli edilmemiştir. Baş kısmı yay biçimli olan heykelciğin ince bir boynu vardır. Baş kısmı bir ağacı ve gövdesi de bir tohumu andırmaktadır. Baş kısmındaki delik dikkati çekmektedir. Şekil 5’deki kadın heykelciği yüzeysel olarak gösterilmiş bir kadın heykelciğidir. Diğer idol başlarında görülen yarım daire biçimi görülür. Elleriyle göğüslerini tutar vaziyette ve ayakta dik pozisyonda gösterilmiştir. Kalçalarının geniş olması ve üçgen olarak gösterilen cinsiyet organı tanrıça betimlemelerinde karşılaşılan özelliklerdir. Üçgen cinsiyet organının üstü çizikler şeklinde gösterilmiştir.

Alacahöyük mezarları yoluyla günümüze ulaşan Hatti stilize kadın heykelcikleri şematik olarak gösterilen idollerden ayrılmaktadır. Artık idoller stilize olmak yerine insan vücudu şeklini almışlardır. Heykelciklerin yüzleri, kolları detaylı bir şekilde işlenmeye başlanmıştır. Bu bakımdan şekil 6 ve şekil 7’de görülen kadın heykelcikleri detaylı işlenen heykelciklere örnek teşkil etmektedir.

Şekil 6: Kadın Heykelciği

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 7: Kadın Heykelciği

Özge Yılmaz Fotoğraf Çekimi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Şekil 6 ve 7'deki kadın heykelciklerine bakıldığında iki eserinde ayakta durur vaziyette ve çıplak oldukları görülmektedir. Bronzdan yapılan bu heykelcikler büyük burunlu ve iri kulaklıdırlar. Cinsiyet uzuvları büyük bir üçgen ile gösterilmiştir. Vücut şekilleri soyut şekilde yapılan heykelciklerden farklıdır. Ağız kımı çizgi şeklinde yapılan heykelciğin kolları, bacakları ve başı belirgin bir formda şekillendirilmiştir. Şekil 6 bir nesneyi tutarken şekil 7 ise bir şeyi tutarmışçasına yapılmıştır. Birbirine benzeyen eserler ellerinde bir eşya tutup tutmamaları ile birbirinden ayrılmaktadır.

Şekil 8: Çocuğunu Emziren Kadın Heykelciği

Özge Yılmaz Fotoğraf Çekimi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Hatti sanatında kadın heykelcikleri üzerinden doğurganlığı anlatılırken daha önceki çağlarda kullanılan kadın vücut organlarının abartılı yapılarak doğurganlığının yüceltilmesinden ziyade Hatti sanatında görülen (Bkz. Şekil 8) Çocuğunu Emziren Kadın ile farklı anlatımsal öğeler kullanılmıştır. Kadın vücut organlarının büyükçe betimlenmesinden ziyade kadının kucağında bir çocuk tutarak anlatımsal bir yola başvurulmuştur. Horoztepe’de bulunan kadın figürünün doğuruculuğu bu yolla anlatılmaya başlanmıştır.

Şekil 8’de görülen kucağında bir çocuk tutan kadın heykelciği çıplak bir şekilde betimlenmiştir. Ayakta betimlenene eser iri gözlü, iri burunlu, çizik şeklinde ağzı, kalın kaşları ve geniş yüzlü olarak betimlenen kadın heykelciği sol eli ile çocuğunun başını tutmaktadır. Figürün saçları belli edilmemiştir. Bu heykel;

Çene ileri doğru çıkıntılı, büyük kulakları deliklidir. Saçlar belirtilmemiş, ancak başın sağ arkasındaki düzensiz sarmal çıkıntı, olasılıkla bir saç iğnesini simgelemektedir. Sağ göğüs açıktadır. Göğüsten sonra gövde silindir biçiminde uzundur. Geniş olmayan kalçalar, arkada çıkıntılı; bacaklar, kalçadan dizlere doğru kavislidir. Ayaklar vücuda göre büyüktür” (Kulaçoğlu, 1992, 190).

Bu heykelciklerden sonra Hatti sanatında idoller yapılırken altın gibi değerli madenler kullanılmıştır. Altın tanrıça betimlemeleri Hattilerin plastik sanatta ulaştığı üstün düzeyi yansıtmaktadır. Alacahöyük mezarlarında bir figürlü eserlerin yanında ikiz idollerde bulunmuştur. Hatti sanatında iki figürün yan yana kullanılarak şematize edildiği görülmektedir. Eserde altın kullanılması ve iki kişiden oluşması esere bir hareketlilik kazandırmıştır.

Hatti sanatında görülen heykellere bakıldığında stilize edilen formlarla karşılaşmaktadır. Figürlerin yüzleri belli değildir ve sanatsal bir amaç olmadan dinsel bir kaygıyla oluşturulan figürler olduğu anlaşılmaktadır. Kullanılan madenlerin değeri oluşturulan heykele atfedilen kutsallıkla doğrudan ilişkilidir. İkiz İdol heykelciğine bakıldığında (Bkz. Şekil 9) söz konusu kutsallık atfetme durumu biçimsel yapının altınla meydana getirilmesiyle örnek teşkil etmektedir.

Şekil 9: İkiz İdoller

Özge Yılmaz Fotoğraf Çekimi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Eserde (Bkz Şekil 9) malzeme olarak kullanılan altın yüksek ısıda eritilerek belirli kalıplara dökülmüştür. Stilize edilmiş iki kadın el ele tutuşmuştur. Baş kısımlarında yay şekilli başlıklarla yapılmışlardır. Gözleri kabartma yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Ağız yada burun gibi kısımlar yapılmamıştır. Kalın ve kısa boyunlu olarak yapılan eserin göğüsleri delik şeklinde yapılmıştır. Belleri ince ve gövdenin alt kısmı yarım daire biçimindedir. Alt kısımda görülen noktacıklar belirli bir düzen içindedir.

Hasanoğlan’ da bulunan heykelcik bir kadın heykelciğidir. İkiz idollerin aksine ayrıntılı bir kadını betimlemektedir. Altın ve diğer madenlerle de zenginleştirilen heykelcik Hatti sanatının önemli figürlerindendir.

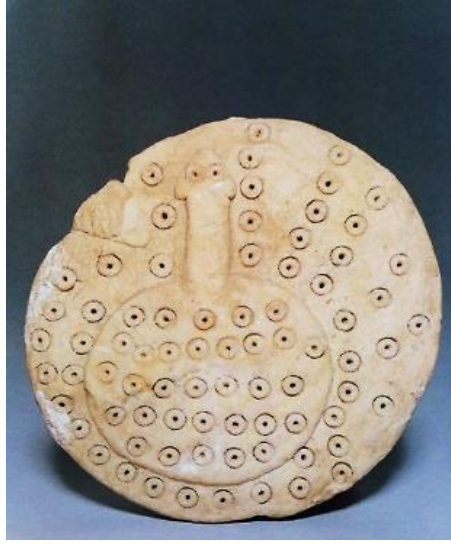
Şekil 10: Kadın Heykelciği

Özge Yılmaz Fotoğraf Çekimi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Şekil 10'da görülen heykelcik ayakta duran kadını temsil etmektedir. Vücut elektrumdan, başındaki maske, ayak bileklerindeki bilezikler altından yapılmıştır. Saçlar, arkada kütle halinde boynu örtmektedir. Kollarında bilezikler vardır. Cinsiyet organı, içi noktalarla doldurulmuş büyük bir üçgen ile gösterilmiştir (Kulaçoğlu, 1992). Raci Temizer (1979, 30) Hasanoğlan'da bulunan kadın heykelciğinin bir tanrıçayı temsil ettiğini belirtmiştir.

Ali Kılıçkaya (2011, 15) 25 santimetre uzunluğunda olan kadın heykelciğinin Hasanoğlan bölgesinde halk tarafından bulunduğunu belirtmiştir. Malzeme olarak altın ve gümüşün karışımı olan elektrumdan elde edilmiştir. Göğüs bölgesinde altın kullanılmıştır. Elleri karnının üzerinde bir pozisyonadadır. Vücut ölçüleri oransızdır. Vücudunun üs kısmına çapraz şekilde çekilmiş olan bantın çıplak kadın heykelciğinin bir giysisi olarak düşünüleceğini belirtmiştir. Bir mezarın içine konulmak için yapıldığı düşünülmektedir. Eser Anadolu Medeniyetler Müzesinde sergilenmektedir. Heykelin yüzünde bulunan maskeye bakıldığında uzun bir burun yapısı, bitişik kaşları ve iri gözleriyle dikkat çekmektedir. Figürün boyun kısmı kalın ve uzun, kolları ise basit bir şekilde yapılmıştır. Elleri vücuduna oranla küçüktür.

İdollere bakıldığında, Kültepe bölgesinde bulunanlar taştan yapılmış idoller benzerlik göstermektedirler. Vücut kısımları geometrik şekillerle bezelidir. Bu idoller iki veya üç başlı olabilmektedirler (Gurney, 196). Bu bakımdan Şekil 11 ve 12'de görülen idoller örnek teşkil etmektedir.

Şekil 11: İdol

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

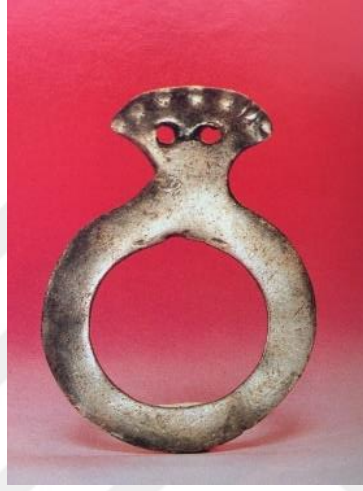
Tanrıça heykelciklerinde Şekil 11’de görülen idolün baş ve boyun kısmı kırıktır. Kurs biçimli gövde korunmuştur. Karın üstünde, yan olarak tasvir edilmiş üçgen başlı, uzun boyunlu, kurs vücutlu küçük bir idol kabartması yer almaktadır. Gövde üstünde ortası çukur noktacıklı daire motifleri yer almaktadır. Kulaçoğlu’na (1992, 194) göre eser mermer kullanılarak yapılmıştır.

Şekil 12: İdol

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Bazı idoller ise çift başlı olarak yapılmıştır. Şekil 12’de görülen İdol’e bakıldığında iki başlı tek gövdeli olduğu görülmektedir. Başların ikisi de birbirine benzemektedir. Üçgen şekilli görülen başlarda yuvarlak gözler dikkati çekmektedir. Eserde kullanılan üçgen ve yuvarlak şekillerin simgesel olarak belirli anlamları olabilmektedir. Yuvarlak gövde kısmının üzerinde küçük boyutlu dairesel şekiller çizilmiştir. Eserin kırık kısımlarına bakılarak hasar gördüğü anlaşılmaktadır. Kulaçoğlu’na (1992, 194) göre eser tanrıça ve tanrı çifti betimlemesi olarak tanımlanmaktadır.

Şekil 13: Şematik Kadın Heykelciği (idol)

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 13’de görülen heykelcik kadının stilize edilerek betimlendiği bir eserdir. İdolün daire kısmı vücudunu temsil etmektedir. Baş kısmı yay biçiminde gözleri noktacık şeklindedir. Bir yüzüğü andırmaktadır. Baş kısmında kabartma şeklinde sıralı noktacıklar yer alır. Kollar, bacaklar ve yüzü işlenmemiştir.

Halka idolleri kullanım şekli ve sembolik anlamları açısından değerlendirdiğimizde, bunların son derece stilize edilmiş bir şekilde kadın gövdesini çağrıştıran eserler olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda ana tanrıça ve üretkenlik kültürle bağlantılı olarak değerlendirilmektedirler. Kimi örneklerde görülen kabartma noktalar şeklindeki süslerin de göğüsleri dolayısıyla bereketi simgelediği öne sürülmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde çok geniş bir coğrafyada ve farklı dönemlerde yaygın bir şekilde kullanılmışlardır (Keskin, 2011, 201-202).

Şekil 14: Kadın Heykelciği

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 15: Kadın Heykelciği

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Tanrıçalar halka şekiller yerine insan formunu almaya başlamıştır. Kurs gövdeli, halka biçimli idollerden ayrı olarak başları, kolları ve vücutları belli edilen stilize kadın heykelcikleri yapılmaya başlanmıştır. Şekil 14’teki stilize kadın heykelciğine bakıldığında başı, kolları ve bacakları belirgin olan heykelciklere örnek olduğu görülmektedir.

“Stilize bir kadın tasviridir. Başı ile gövdenin üst kısmı yarım daire biçimlidir. Göz çukurları mavimsi-siyah renkli bir madde ile doldurulmuştur. Başın iki yanındaki çıkıntılarda, kulaklar daire biçiminde işlenmiştir. Gövdenin iki yanındaki çıkıntılar kolları simgelemektedir. Göğüsler, altınla kaplanmış iki adet yuvarlak kabartılarla gösterilmiştir. Bel içbükey girintiler, kalçalar ise dışbükey çıkıntılar ile belirlenmiştir. Bacaklar çok kısadır. Ayaklarındaki bot biçimli ayakkabılar kaplanmışır. Şekil 17 yarım daire biçimli başlı, uzun boyunlu, ince belli, geniş kalçalı ve yassı olup, ayakta duran bir kadını temsil etmektedir. Bacaklar bir yarık ile ayrı olarak yapılmıştır. Ayaklarının alt kısmı, ince siyah bir madde ile kaplanmışır” (Kulaçoğlu, 1992, 189).

Vücutları belirgin bir şekilde yapılan tanrıça eserlerin (Bkz. Şekil 15) gözleri ve göğüsleri belirli bir şekilde yapılmıştır. Dönem sanatında tanrıça heykelciklerinin göz, kulak, ağız gibi ayrıntılarına yer verilmeye başlanmıştır. İnsan vücudunun gözlemlenmesi ve göz burun gibi vücut detaylarının yapılması eserlere derinlik kazandırmıştır.

Daha çok insan formunda betimlenen tanrıçalar ayakta dururken betimlenmişlerdir. Figüre hareket kazandırmak için eserlerine bazı özellikler eklemişlerdir. Tanrıçaların kollarını ve bacaklarını yaparken belli başlı duruş özelliklerini de eklemişlerdir.

Şekil 16: Çıplak Tanrıça Heykelciği

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 16’da görülen tanrıça heykelciğine bakıldığında, elleri göğüsleri üzerinde betimlenmiştir. Bu betimleme şekli figüre hareket kazandırmıştır. Tanrıçanın vücuduna estetik değer kazandırılmak amaçlanmıştır. Yüz kısmındaki gözleri, ağızı belli belirsiz olarak betimlenmiştir. Kalın boyunlu, incebellidir. Bacakları bitişik ve ayrıntılı bir şekilde betimlenmemiştir. Bazı eserlerin baş kısmında delik bulunmaktadır. Çıplak Tanrı Heykelciği baş kısmında delik olan heykelcikler arasında yer alır.

Şekil 17: Tanrıça Heykelciği

Özge Yılmaz Fotoğraf Çekimi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Tanrıça eserleri incelendiğinde daha çok ayakta durur pozisyonda betimlendikleri görülmektedir. Şekil 17’deki Tanrıça Heykelciği’ne bakıldığında tanrıçanın bir taht, sandalye veya taburede oturduğu görülmektedir. Böylece tanrıça duruş özelliklerine farklı bir yön kazandırılmıştır. Bu eser;

“Arkalıksız bir taht üzerine oturan, çıplak bir tanrıça heykelciğidir. Alın hizasından yukarı doğru hafifçe yükselen geniş ve yuvarlak şapkalı, uçları başlığa dayanan büyük kulaklı, yassı, iri burunlu, büyük ağızlı, dalgalı yanaklıdır. Göz çukurları oval, yuvarlak göz bebeklerinin yeri boştur. Geri çekik alnı ile başlığı arasında, tam ortadan ayrılıp iki yana taranmış saçları iyice görülebilmektedir. Dar ve düşük omuzlu, dirsekleri sivri, ince kolludur. Parmakları tek tek işlenmiş, elleri ile göğüslerini tutmaktadır. Göbeği itina ile işlenmiştir. Kalçaları geniş ve etlidir. Diz kapakları belirgin ayak parmakları tek tek işlenmiştir. Bacakların dizden altı kısa ve kalındır. Yeri önceden hazırlanmış, cinsiyet uzvu yerine ayrı bir maddeden yapılmış üçgen parça takılmıştır” (Kulaçoğlu, 198).

2.2.2. Tanrı Heykel ve Heykelcikleri

Hatti sanatında tanrıçalardan sonra tanrı betimlemeleri görülmektedir. Fakat Hatti sanatında tamamen bir tanrı grubu heykellerinin olduğu söylenilmemektedir. Tanrı eserlerinin sayısı azdır ve tanrılar simgeleştirilmişlerdir Hattiler tanrıların genel olarak güneş kursları ve güneş kurslarında bulunan hayvanlar ile simgeleştirmişlerdir. (Kılıçkaya, 2011, 14-15) Sanatında simgeleştirme yolunu kullanan Hattilerin sanat anlayışı değişmiş ve tanrıların insan formunda betimlemeye başlamışlardır. Bu betimlemeler Hatti tanrı betimleme özelliklerini oluşturmaktadır. Hatti özellikli heykelciklerde sivri bir başlık, izleyiciye gözlerini dikmiş büyükçe yapılmış gözler ve sakallı olarak betimlenen figürler görülmektedir. Bu heykelciklere örnek olan ve Şekil 18’de görülen Tanrı Heykelciği’dir.

Şekil 18: Tanrı Heykelciği

Özge Yılmaz Fotoğraf Çekimi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Şekil 18’de görülen Tanrı Heykelciği’ne bakıldığında sivri bir başlık ve yuvarlak gözler dikkati çekmektedir. Delik şeklinde yapılan gözlerin yerini daha ayrıntılı ve biçimsel bir göz şekli almıştır. Kolları ve gövdesinin kırık olduğu görülmektedir. Geniş yüzü, sakalı ve iri kulakları olan tanrının boynu kalın ve kısadır. Yüzü detaylı bir şekilde işlense de kolları ve gövdesi ayrıntılı işlenmemiştir.

Şekil 19: Tanrı Heykelciği

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 20: Tanrı Heykelciği

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 19 ve Şekil 20’de görülen tanrı heykelciklerine bakıldığında iri ve kemerli burunlu, dolgun yanaklı, büyükçe ağızlı, birleşen kaşlı, hafif dışa çıkık kulaklı, dolgun yassı çenelidir. Paralel yivlerle gösterilmiş sakallı ve kısa elbiseli. Sağ kol dirsekten bükülüp bel üstüne konmuş, sol el ile omuza dayalı orak biçimindeki kılıcını tutmaktadır. İki ucu yuvarlatılmış kemerlidir. Elbisenin etekleri, yatay çizgi grupları ile süslü. Bacaklar birbirinden ayrıdır. Diz kapakları belirgin. Düzensiz kaidelidir. Yassı bir levha halindeki heykelciğin arkası işlenmemiştir (Kulaçoğlu, 1992, 195). Figürün arkası işlenmemiştir. Sol elinde orak şeklinde bir alet vardır. Eteğinin kenarı bezemelidir. Sağ el yok olmuştur. Dikdörtgen şekilli sakalının takma olduğu düşünülmektedir ve dikey çizgilerle görülmektedir (Frank Starke, 2002, 331). İki eser birbirine çok benzemektedir ve baş kısımlarında buluna şapka ve kısa etekleri ile Hatti sanatı özelliklerini yansıtmaktadır. Ayakta durur pozisyonda betimlenen eserler ince bir işçilikle elde edilmiştir. Stilize olarak işlenen tanrı tanrıça heykelciklerine göre daha ayrıntılı olarak işlendikleri görülmektedir.

2.2.3. Grup Tanrı Heykelleri

Hattiler bölgeye gelen diğer kültürlerle etkileşim halinde olmuştur. Bölgeye gelen halk sanat eserlerini de yanında getirmiştir. Bu etkileşim sonucu tanrılar tanrıçalar ile yan yana kullanmaya başlanmıştır.

Şekil 21: Tanrı Ailesi

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Tanrı ve tanrıça heykelcikleri bir araya getirilerek heykelcik grupları oluşturulmuştur. Tanrı ve tanrıçalar birbirinden ayrı olarak betimlenmemiştir. Dinsel güce bağlı olarak aile kavramı heykelciklere yansıtıldığı görülmektedir. Şekil 21'deki Tanrı Ailesi heykelcik grubu analizi Kulaçoğlu'na göre (1992, 195) şöyle belirtmektedir;

“Anne, baba ve çocuktan oluşan bir tanrı ailesini temsil eden, üçlü bir figüründür. Çıplak olan tanrıça; uzun saçlı, üçgen yüzlü, iri gözlü ve iri burunludur. Ellerini göğüs altında birleştirmiştir. Boynunda çift sıra kolye, belinde kemer vardır. Tanrı, sivri başlıklı ve sakallıdır. İri gözlü, iri burunludur. Giyimli olan tanrı sol eli ile tanrıçanın sol omzunu tutmaktadır. Aralarında ayakta duran bir çocuk figürü yer alan üçlü grup, bir platform üstünde durmaktadır.”

Hatti sanatında görülen eserlerin üretiminde heykelcik kalıplarının kullanıldığı görülmektedir. Bu kalıplara örnek olabilecek eser Şekil 22'de görülen Heykelcilik Kalıbı'dır.

Şekil 22: Heykelcilik Kalıbı

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 22'deki Heykelcilik Kalıbı'na bakıldığında dört figür betimlemesi görülmektedir. Kalıp kareye yakın bir formdadır. Tanrının başında dalgalı çizgili, sivri bir külah bulunmaktadır. Ağız kısmı yarım ay şeklinde betimlenmiş olan tanrı dar alınlıdır. Kalın kaşlıdır. Çenesinin ucundaki sakalı dikey çizgilerle gösterilmiştir. Elbisesinde enine çizgiler ve elbisenin ortasında dikey uzun ince çizgilerle birbirinden ayrılırlar. Tanrının ellerinde silahlar vardır. Tanrıça elinde bebek tutmaktadır. Tanrıçanın saçları dalga şeklinde baş kısmının iki kenarındada görülmektedir. Tanrıça da Tanrı gibi dar alınlı, iri gözlü, kalın kaşlı ve çenesi küçüktür. Tanrı ve tanrıça ortasında ayakta duran çocuk tanrıçaya benzetilmiştir. Göğüslerini tutar vaziyettedir (Franke Starke, 2002, 332).

Tanrı gruplarına bakıldığında aile olarak betimlenen tanrı grupları gibi çift olarak yapılan tanrılar da görülmektedir. Şekil 23'de görülen Tanrı Çifti'ne bakıldığında Şekil 9'da görülen İkiz İdoller'e benzemektedir.

Şekil 23: Tanrı Çifti

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 23'deki Tanrı Çifti'ne bakıldığında bitişik olarak betimlenen iki figür görülmektedir. Tanrı heykelciklerinde daha önce görülmeyen bir betimleme özelliği görülmektedir. Yüzleri ve vücutları yüzeysel olarak betimlenen figürler “Oturan, sakallı iki tanrı tasviridir. Birinin sağ eli, diğerinin sol elini tutar şekilde dizlerinin üzerindedir. Burunlar iri kabartma olarak yapılmıştır. Krem-beyaz topraktan yapılmış olup üzeri mavi glazürlüdür” (Kulaçoğlu, 197).

2.2.4. Hayvan Temalı Heykel ve Heykelcikler

Hatti sanatındaki tanrı betimlemelerinde tek tanrı figürleri görülmektedir. Yani çoklu tanrı figürlerinden bahsedilememektedir. Genel özellikleri bakımından sivri bir başlık, izleyiciye gözlerini dikmiş büyükçe yapılmış gözler ve sakallı olarak betimlenen figürler görülür. Bu figürler genellikle hayvan biçiminde geyik ya da boğa biçiminde yapılmışlardır. Güneş kurslarında görülen boğa boynuzları da tanrıyı simgelemektedir. Hatti Tunç Boğa Heykelciği (Bkz. Şekil 24) bu durumu örneklemektedir.

Şekil 24: Tunç Boğa Heykelciği

Özge Yılmaz Fotoğraf Çekimi, Anadolu Medeniyetler Müzesi

Şekil 24'te görülen Tunç Boğa Heykelciğinin yüksekliği 52 santimetredir ve kakma yöntemi ile gümüş-tunç madenleri kullanılarak yapılmıştır. Hattili ustalar tarafından üretilen eser M.Ö. 2100-2000 tarihlendirilmektedir (Akurgal, 1997, 26). Eser (Bkz. Şekil 24) elektronla değil, gümüş kullanılarak süslenmiştir. Geyiğin baş kısmı gümüşle kaplanmıştır, ayrıca vücut kısmı kakma yöntemiyle yapılan gümüş halkalarla bezenmiştir. Geyik tunçtan, kaidesi ise bakırdan oluşmaktadır. Kaide ve boynuzlar daha sonra gövdeye eklenecek şekilde kalıba dökülmüş, sert bir aletle yüzeydeki pürüzler giderilmiş ve daha sonra yer yer gümüşle kaplanarak bezenmiştir (Atamtürk, Duyar, 61).

Şekil 25: Tunç Geyik

Özge Yılmaz Fotoğraf Çekimi, Anadolu Medeniyetler Müzesi

Şekil 26: Güneş Kursu

Özge Yılmaz Fotoğraf Çekimi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Eser (Bkz. Şekil 26) tamamen Hatti sanatının stil özelliklerini yansıtmaktadır (Gavaz, 2016, 86). Gök Tanrısını simgeleyen hayvan boğadır. Güneş kursları Hattilerden çok Hititler tarafından kullanılmışlardır (Kılıçkaya, 2011, 14-15). Güneş kursu üzerindeki erkek geyik süslemesi Anadolu'da herkes tarafından tapınılan bir tanrının kutsal hayvanıdır. Geyik figürleri ince bir işçilikle işlenmişlerdir (Gurney, 1954, 195).

Hititler çok tanrılı bir din sistemini benimsemiştir. M.Ö. 2000’de Anadolu’da farklı kültürlerle bir arada yaşamaları inanç sistemlerini etkilemiştir. Kültür birliğinin çeşitliliğini diğer kültürlerden benimsenen tanrılar oluşturmaktadır (Alparslan, 2009, 119-120’den aktaran Alparslan; 2016, 39). Hitit dininde bazı tanrılar şunlardır. Tanrı Adamma yerli bir Suriye Tanrıçasıdır. British Museum’da sergilenen fakat Kargamış’ta ele geçirilmiş olan Kubaba’ya ait rölyefte tanrıça elinde ayna tuttuğu görülmektedir (Aslantürk, 2016, 122-123). Orak bayramı, harman bayramı, yaşlı adamların bayramı, yıkanma bayramı, dağa götürme bayramı, Tanrı anaları bayramı gibi bazı bayramları kutlamaktadırlar (Çığ, 2000, 29). Hititler için bayramlar, törenler, tanrılar dini anlamlı olduğu görülsede bu durum aynı zamanda devletin siyasi gücünü de oluşturmaktadır. Yapılan ritüeller devletin ekonomik olgusuna anlam katmaktadır. Hititler için din devleti oluşturan sistemlerin parçasıdır (Cengiz, 2018, 482).

Tapınaklar tanrılar için yapılan büyük evlerdir. İnsanlar kendileri için gerekli gördükleri evleri tanrılar içinde inşa etmişlerdir. Hititler yapacakları işleri büyüler ve falcılar yardımıyla Tanrılara danışmışlardır. Kötü davranış sergileyen insanların tanrılar tarafından çeşitli felaketlerle cezalandırılacağına inanılmıştır. Tapınağın yiyecek içecek bölümünde çeşitli ebatlarda küpler bulunmuştur. Küplerin büyüklüğü 1700-3000 litre arasındadır. İçlerine su konularak su ihtiyaçlarını gidermişlerdir. Tapınakta kral ve kraliçe eşliğinde Hitit törenleri yapılmıştır. Kral içki dolu kaba elini sürdükten sonra geri kalan içki kutsal bölgelere dökülmektedir. Tapınakta olan herkese ekmek ve çeşitli yiyecekler sunulmaktadır (Çığ, 2000, 40-45).

Tekcan’ a göre (2007, 96-97) Hititler şöyle anlatılmaktadır;

“Hititler din, mitoloji, töre, örf ve âdet ile kültür ile sanatın bütün alanlarında Hattilerin etkisi altında kalmışlardır. Birçok tanrı, dağ, ırmak ve kent isimlerini Hattilerden almışlardır. Örneğin Hitit başkenti Hattuşa’nın kökeni Hattice olup Hattuşa’dan gelmektedir. Dört büyük Hitit Kralının ismi olan Hattuşili de aynı kökten gelmektedir. Büyük oranda Hatti ve Mezopotamya etkileri taşıdığı halde Hitit kültürü kendine has ilginç bir karakter sergilemektedir. Tapınakları özgündür. Kent duvarları ise düşmana karşı savunma sistemi oluşturmada eşsizdir. Hitit ülkesi Yakındoğu’da, kadının önemli sosyal haklara sahip olduğu ve insan haklarının büyük ölçüde yasa güvencesi altında bulunduğu tek ülkeydi. Başşehir olan Boğazkale’de ele geçen çivi yazılı tabletler, Hititlerin toplumsal yapısı, siyasal ve ekonomik düzeni ve dinsel inançları ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Hitit kralları askeri lider, yüksek yargıç ve yüksek devlet yöneticisi olmalarının yanısıra yeryüzünde fırtına tanrısını temsil ederler, ölünce de tanrı katına yükselirlerdi. Halk, yönetici ve savaşların dışında zanaatkarlar, özgür insanlar ve kölelerden oluşmaktaydı”

Hititlerin belli başlı tanrı ve tanrıça isimleri ve özellikleri şunlardır; Tesup Fırtına Tanrısı demektir. Özellikleri şimşek, topuz, arkasında sivri külahlı bir boğa (tanrı) vardır ve iki dağa basar ve bu dağlar insan şeklindedir. Hepat ise güneş tanrısıdır ve

aslan ve leopar özelliklerini yansıtır. Bu tanrı genellikle dağ tepeleri üstünde bir panter üzerinde betimlenen bir tanrıdır. Zababa savaş tanrısı, Arianna güneş tanrıçasıdır. Kumarbi arpa tanrısıdır. İstar-Sausga kanatlı, uzun etekli, çift cinsiyetli olarak betimlenen aşk ve savaş tanrıçasıdır (Tekcan, 2007, 261). Hitit panteonundaki bu tanrı ve tanrıçalar birçok kültürün bir araya gelerek birbirinden etkilenmesi sonucu oluşmuştur. Tanrı ve tanrıça betimlemeleri genel özellikli ile yansıtılmaktadır.

Araştırmacılara göre Hititler kendi dillerine "Ne. Saca" ve "Kanesçe" demişlerdir (Alp, 2000, 5). Anadolu'ya çiviyazısını Asurlu Ticaret Kolonileri getirmiştir. Hititler çiviyazının yerini alan Hititçe dilini kullanmışlardır (Koç, 2003).

Hitit yerleşim alanları arasında olan Çatalhöyük "Konya'nın Çumra İlçesi sınırlarında olup, ilçenin 10 km. doğusunda yer almaktadır. Höyük, farklı yükseklikte iki tepe düzü olan bir tepe şeklindedir. Bu iki yükseltisi nedeniyle çatal sıfatını almıştır. Çatalhöyük 1958 yılında J. Mellaart tarafından keşfedilmiş, 1961-1963 ve 1965 yıllarında kazısı yapılmıştır." (www.konya.gov.tr,[04.06.2022])

Hititler için diğer önemli olan şehirler Boğazköy ve Alacahöyük'tür. Şehir surları girişleri farklı sfenkslerle, aslan heykelleriyle ve çeşitli tanrı kabartmalarıyla betimlenmiştir. Eserlerin boyutları artırılarak İmparatorluk sisteminin yüceliğini gösteren anıtlar meydana gelmiştir. Bu çağda ilk kez kabartmalar, heykeller ve ortostat şeklinde dik duran kabartmalı taşlar görülmektedir. Alacahöyük'te kapı süsleme şekli olarak görülen sfenksli kapının iki yüzünü süsleyen kabartmalar dini tasvirlerle göze çarpmaktadır. Yazılıkaya Açık hava tapınağında bütün Hitit tanrıları tasvir edilmekte ve Hitit üslubunu yansıtmaktadır. Yazılıkaya, Alacahöyük üsluplarına göre işlenmiş olup, çağın kral ve kraliçelerini, Tanrı ve Tanrıçalarını, kurban sunuş şekillerini, dini konuları tasvir etmektedir (Temizer, 1979, 36-38).

Hititler için Kültepe bir başka önemli yerleşim alanıdır. Burada Hitit eserlerini yaptıkları atölyeler mevcuttur. Hititler seramik alanında da gelişmiştir. Bu atölyelerde çeşitli seramik küpler, ev eşyaları, tanrılar için kullanılan kült objeleri, hayvan figürlü heykelcikler yapılmaktadır (Özgüç, 2002, 448).

Hitit sanatı üzerinde Mezopotamya etkisi görülse de Hitit sanatı özgün bir sanattır. Demir ve çeşitli madenleri işleyen yetenekli zanaatçıları vardır. Dinsel yapıları anıtsal mimarlığın örnekleridir. Kayalara tanrılarının ve krallarının kabartmalarını yapmışlardır (Temel Britannica, 1993, 185-190).

“İmparatorluk öncesi döneme ait sanatsal yapıt oldukça azdır, ancak Hitit İmparatorluk döneminde yapılan heykeller, orthostatlar, büyük boy kabartmalar Anadolu için yeni bazı özelliklerdir. Damga mühür sanatı yine bu dönemde gelişir. Geç Hitit sanatında Assur, Suriye ve Hitit sanatlarının karışımı bir üslup oluşmuştur. Ayrıca Mısır ve Fenike sanatlarının etkilerine de yer yer rastlanmaktadır. Boğazkale’deki tapınak ve sur kalıntıları Hitit imparatorluk döneminin mimarlık anlayışını ortaya koymaktadır. Bu döneme ait en önemli eserler; Yazılıkaya Kabartmaları, Gavurkale ve Fraktin Anıtı Kabartmaları, İvriz Kaya Kabartması, Zincirli ve Kargamış kalıntılarıdır” (Tekcan, 2007, 96-97).

Anıtsal kabartmalar dışında sfenkslerde yer alır. Sfenksler vücudu hayvan, başı insan şeklinde yontularak yapılan taşlardır. İki sfenksten biri Almanya’da Berlin Müzesinde bulunmaktadır. Bu sfenksin başı kadın başı şeklinde, yukarı kalkık kuyruğu olan bir sfenkstir. Bir diğer kapı Kral Kapısı üzerinde bulunan figüre bakıldığında tahrip olmuş hiyeroglif yazısından ve başındaki boynuzdan tanrı olduğu anlaşılmaktadır. Kısa etek giymiştir. Başındaki sivri miğfere kulaklarını koruması için kanat eklenmiştir. Vücudunun üst kısmı çıplaktır ve belindeki kemere kılıç takılıdır. Elindeki balta ve kılıca bakıldığında Savaş Tanrısı olduğu anlaşılmaktadır. Düşmanları şehre sokmayan bir Tanrı rolündedir. Yüzünde sakalı yoktur. Saçları dirseklerine kadar uzundur. Ayaklar detaylı bir şekilde işlemiştir (Çığ, 2000, 32-37).

Hitit sanatının temelleri Hatti sanatına dayanmaktadır. Hatti sanatı Mezopotamya etkileşimleriyle gelişmiş, değişmiş ve yeni bir sanat ortaya çıkmıştır (Temizer, 35). Hitit sanatı özelliklerini yansıtan en iyi örnekler seramik kaplardır. Seramik kapların birbirinden farklı özellikleri vardır. Kapların kulp şekilleri, boyama teknikleri, meyve konulan farklı kapların olması gibi özellikler sıralanabilir (Memiş, 2003, 266, 267). Ayrıca Hitit sanat eserlerinin konusunu din oluşturmaktadır. Araştırmacılar tarafından demir ve çeşitli madenlerin ince işlenişine bakıldığında eserlerin yetenekli sanatçılar tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Hitit eserlerinin çoğunu, kaya yüzeyleri üzerindeki tanrı ve kral figürlü kabartmalar oluşturmaktadır.

Hitit anıtlarında işlenen konu, motif özellikleri ile üslup birliği Hitit sanatını oluşturmaktadır. Anadolu’yu politik egemenliği altına alan Hititler, yerli halkın din ve geleneklerine saygı göstererek Hatti tanrılarını benimsemişlerdir (Darga, 26). Hitit sanatı, tapınaklarda kişisel konum ve farklılıkların gösterilmesinde, dini tasvirlerde kullanılmıştır. Eserlerin süslenip, ikonografik tasvirlerle ön plana çıkarılması esastır. Anıtsal heykeller, bronz, fildişi heykelcikler, tunç heykeller, seramik eserler, kabartmalar, mimari eserler, değerli madenlerden ziynet eşyaları, mühürcülük, gibi pek çok alanda eser vermişlerdir (Koç, 2003).

Günümüze kadar ulaşabilen Hitit sanat eserlerinin hemen hepsi kraliyet sanatının örnekleridir (Kutlu, 1979, 5-20). Çanak çömlek daha çok Hitit Eski Krallık döneminde vardır. İmparatorluk döneminde ise heykeltıraşlık başlamış ve Geç Hitit döneminde devam etmiştir. Kayalar üzerine oymalar, heykel, kabartmalar yapılmıştır (Gurney, 1954, 195).

Doğanın gücünü yansıtan Ana tanrıçalar insan biçiminde şekillendirilmiştir. Bu sebeple yaratıcılık üreme ile bağdaştırılmıştır. Eserler ile düşünce somut bir yapı haline getirilmiştir (Eyüboğlu, 1981, 179). Ana Tanrıçalarda görülen vücut ve vücudu oluşturan öğelerin birbirine olan boyutsal uyumu uygarlık ilerledikçe daha düzgün bir hal almaktadır (Eyüboğlu, 1981, 181). Ana Tanrıçar ilk ve son yontu betimlemeleri arasında ayrıntılar bakımından farklar vardır. Ana tanrıçalar daha sonrasında bazı eşyalarla ve hayvanlarla birlikte betimlendiği görülmektedir.

Heykelcilik bu çağda önemli bir alanı kapsamaktadır. Hitit yazıtlarında heykeltıraşlar için "e-si/eru" denmektedir. Heykelcilik sanatı kendi içinde de alanlara ayrılmıştır. Mimari yapılarda görülen rölyefler, kaya yüzeylerine işlenen rölyefler, taşların üzerine yontularak yapılan figürler, heykeller olarak incelemek mümkündür (Darga, 1992, 94-95). Hititler kayaları yontarken belirli özelliklerdeki çekiçleri kullanmışlardır. Kullanılan çekiçler eser yapımında kullanılan malzemeden daha serttir ve granitten yapılmıştır (Andreas, 112). Kullanılan malzeme ve yontma aletleri birbirine uyumlu bir şekilde kullanılmaktadır. Daha sert bir aletin daha yumuşak bir malzemeyi yonttuğu gözlemlenmiştir. Bugünkü seramik malzemeleri ya da heykeltıraşlık malzemeleri kullanılmasa da o dönem ki kaya yontma taşları modelaj kalemlerinin görevini üstlenmektedir.

Hititler malzeme olarak pişmiş toprak, çeşitli madenler kullanmıştır. Boğa, aslan, geyik gibi hayvan heykellerine Hitit sanatında da gözlemlenmektedir. Tunç geyik heykelcikleri buna en güzel örnektir. Toprak heykellerde önemli yer tutmaktadır.

“Toprak heykellere en iyi örnek, Teşup’un kutsal boğaları Hurri ve Şerri’nin heykelleri uygun örnek olacaktır. Madenden yaptıkları heykellerde ise gümüş geyik figürleri ağırlık kazanır. Heykelin dışında Hititler, kabartma, minik heykelcikler, mühür, testiler, güneş kursları, süs eşyaları, sunak kabı olan ritonlar ve bu ritonların üzerindeki kabartmalar, seramik ve keramik eserler yaptıkları eserler arasındaydı” (Özkan, 2011, 253).

Hititler yaptıkları kabartmalarda insan yüzünü profilden işlemiştir. Vücudun üst kısmı cepheden betimlenmiştir. Bu bizler için Mısır sanatını akıllara getirmektedir.

Figürlerin bacakları ise yan kısımdan betimlenmektedir. Bu betimlemelere en iyi örnekler Yazılıkaya'daki tapınak duvarlarındaki tanrılardır.

Anadolu'da pek çok heykel Hititlerle başlar. Anıtsal heykeller bunlara örnek verilebilir. Bir tür rütbe anlamı veren boynuzlarla sivri külahlar Hitit sanatında bir anlam kazanmıştır. Küçük tanrılarda boynuz sayısı az ise büyük tanrılarda boynuz sayısı çoktur. Örneğin 12 tanrı kabartmasında birer tane, Hattuşa'nın Gök Tanrısı'nda ön cephede altı boynuz bulunmaktadır. Tanrılar genel olarak bir kolları diyagonal durumda öne doğru, öteki kolları ise göğüs hizasında yere paraleldir. Tanrıçalarda ise bir kol tam öne, diğeri yukarı doğru tasvir edilir. Tanrılar sakallı ya da sakalsız tasvir edilmişlerdir ama asla bıyıklı tasvir edilmemişlerdir. Hitit sanatında genellikle önden tasvir yapılmamaktadır. Bunun yanında insan tasvirlerini hayalden tasvir etmişlerdir. Yüz her zaman profilden göz tam cepheden göğüs ve vücudun üstü önden bacaklar ise yandan tasvir ediliyordu (Akurgal, 1997, 128-129).

3.2 Hitit Tanrı ve Tanrıça Heykelleri

3.2.2. Tanrıça Heykel ve Heykelcikleri

Hitit sanatında ana tanrıçalar önemli bir yer tutar. tanrıçalar daha sonrasında bazı eşyalarla ve hayvanlarla birlikte betimlenmiştir. Heykeller estetik değerlerden yoksun bir şekilde işlenmiştir. Kabartma yüzeylerinde bunun en güzel örneklerini görürüz. Hititler malzeme olarak pişmiş toprak, kaya, kemik, mermer, çeşitli madenler (bakır, tunç, altın, kristal, bakır) kullanmıştır. Boğa, aslan, geyik gibi hayvan heykellerine de bu dönemde rastlamaktayız. Tunç geyik heykelcikleri buna en güzel örnektir. Tanrıçalar daha çok insan formunda betimlenmiştir. Hitit tanrıça betimlemelerinin belli başlı özellikleri vardır. Genelde sade olan tanrıça giysileri tek tiptedir. Tüm vücudu örten bir bluz ve etek giyerler. Başlarında bulunan yuvarlak disk biçimindeki başlıklarla dini bir anlam kazanmaktadırlar. Hareyi andıran bu disk güneş kurslarının tanrıçalar ile özleştirilmesini kanıtlamaktadır.

Hitit sanat eserleri Hitit panteonunun dinine göre ilerlemiştir. Kadının yüceliğini anlatan tanrıça heykellerinden tanrı heykellerine doğru bir yönelim başlamıştır. Bereketin sembolü olan tanrıçalar genel olarak eski dönemlerinden beri belirli betimleme özelliklerine sahiptir. Bereket kavramı kadınla özleştirildiği için göğüs, kalça ve cinsel organları abartılı olarak betimlenmiştir. Betimlenen bu tanrıçalar büyüsel olarak kullanılmaktadır. Hitit döneminde tanrıçalar daha çok yaratıcı güce

sunulmuştur. Onlar için belirli törenler, kralların tanrılardan isteklerini içeren dua metinleri ya da tapınaklarda kutlanan bayram ritüelleri Hitit tanrı ve tanrıça heykellerinin zeminini oluşturmaktadır.

Tanrıçalar daha çok insan formunda betimlenmiştir. Hitit tanrıça betimlemelerinin belli başlı özellikleri vardır. Bu özellikler arasında giysi tarzları vardır. Genelde sade olan tanrıça giysileri tek tiptedir. Tüm vücudu örten bir bluz ve etek giymektedirler. Başlarında bulunan yuvarlak disk biçimindeki başlıklarla dini bir anlam kazanmaktadırlar. Hareyi andıran bu disk güneş kurslarının tanrıçalar ile özleştirilmesini kanıtlamaktadır. Güneşin kadını, kadının da güneşi temsil etmektedir.

Bu özellikler Boğazköy’de bulunan Hitit tanrıça eserleri (Bkz. Şekil 28) üzerinde açıkça görülmektedir. Genelde tahtta oturur vaziyette olan bu eserler altın malzemesi kullanılarak yapılmıştır. Eserlerde malzeme olarak altının kullanılması eserin değerini de izleyicinin gözünde artırmaktadır.

Şekil 28: Çocuklu Oturan Tanrıça

Bir Çocukla Oturan Tanrıça, metmuseum.org [02.03.2022]

Hitit kültüründe bazı tanrılar küçük ebatlarda yapıpıp kolye olarak tasarlanmıştır. Şekil 28’de görülen Çocuklu Oturan Tanrıça Oturan tanrıça eseri kolye olarak takılan heykelciklere örnektir. Yüksekliği 4,3 cm olan eser iri gözleri, ince dudakları, uzun elbiseli olarak tasvir edilip bir tanrıçayı simgelemektedir. Güneşi temsil eden yuvarlak şapkası ile güneş tanrıçası Arianna olduğu görülmektedir. Kucağında oturan çocuk çıplak olarak görülmektedir. Küçük insan figürü tanrıçaya sonradan eklenmiştir.

Sandalyenin ayakları dört pençeden oluşmaktadır (metmuseum, [02.02.2022]). Tanrının kucağında oturan küçük çocuk çıplak bir şekilde durmakta ve tanrıçanın oğlu olduğu düşünülmektedir. Tanrıçanın elleri çocuğun her iki yanındadır ve çocuğu tutmamaktadır (Darga, 100-102).

Hitit sanatında yuvarlak disklerin anlamına göre büyük Hitit tanrısı olan güneş tanrıçası Arianna'yı simgelemektedir. Tanrının kucağında olan çocuk tanrıçanın kızı Mezulla ya da erkek olan Hava Tanrısı olduğu düşünülmektedir (Muscarella, 1992, 7). Tanrıçalar çeşitli madenlerin yüksek ısıda eritilerek önceden biçimlendirilmiş kalıplara dökülmesiyle oluşturulmuştur. Bu tekniğe döküm tekniği denmektedir.

Araştırmacılara göre Tanrıçalar kimi heykelciklerdeki deliklerle ya da tutma kısımlarıyla boyuna takılarak büyü nesnesi olmaktadır. Bu heykelcikler zamanla anlamlarını yitirerek ana tanrıça tanımını kazanmışlardır. Tanrıça heykelciklerine bakıldığında (Bkz. Şekil 29,30) genellikle oturur durumda ve ellerinde bir eşya tutarken betimlenmişlerdir.

Şekil 29: Alacahöyük Oturan Tanrıça

Hitit Dönemi Heykelleri, <https://www.sanatduvari.com/hitit-donemi-heykelleri/> [03.03.2022]

Şekil 30: Oturan Tanrıça

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 30’da görülen Tahtta oturan tanrıça figürü sağ elinde yuvarlak dipli, büyük, yayvan bir kap tutmaktadır. Kúpeleri olan tanrıçanın saçları aarkada uzun olarak bırakılmıştır. Başında takke biçimli olabileceği düşünölen bir başlık takmaktadır. Ucu kıvrık ayakkabılar giymiştir. Sırtına, bir ip veya zincire geçirilerek taşınmak üzere bir halka yapılmıştır. Ayrıntılar kakma yöntemi ile işlenmiştir (Kulaçoğlu, 1992, 200). Büyük burunlu ve büyük kulaklı olan uzun giysili tanrıça dikdörtgen bir kaide üzerindedir.

Şekil 31: Oturan Tanrıça Heykelciğı

Hitit Dönemi Heykelleri, <https://www.sanatduvari.com/hitit-donemi-heykelleri/> [04.03.2022]

Boğazköy, Oturan Tanrıça Heykelciğı’ne bakıldığında; (Bkz. Şekil 31) güneşin kadını, kadının da güneşi temsil ettiğı görölmektedir. Doğurganlığın ve bereketin sembolü olan tanrıçalar genel olarak eski dönemlerinden beri belirli betimleme özelliklerine sahiptir. Bereket kavramı kadınla özleştirildiğı için göğüs, kalça ve cinsel organları abartılı olarak betimlenmiştir. Şekil 31’de böyle bir yaklaşım söz konusudur. Betimlenen bu tanrıçaların büyüsel olarak kullanılmakta olduğı yazılı kaynaklarda geçmektedir. Hitit döneminde tanrıçalar daha çok yaratıcı güce sunuluyordu. Onlar için belirli törenler, kralların tanrılardan isteklerini içeren dua metinleri ya da tapınaklarda kutlanan bayram ritüelleri Hitit tanrı ve tanrıça heykellerinin zeminini oluşturmaktadır. Boğazköy, Oturan Tanrıça Heykelciğı’nde aktarılmak istenen kutsallık atfedilerek değerli materyaller ile yansıtılmıştır.

Altından yapılmış tanrıça heykelciklerinin arka yüzeyinde tutulup taşınmaları için yapılan halka kısımlar bulunur. Beden üzerinde taşınan çok küçük ebatlarda yapılan bu heykelciklerin muska benzeri eşyalar olduğı düşünülmektedir. Bu tanrıçalar Güneş Tanrıçalarının betimlemeleridirler. Bir tahtta oturmaları ve hale şekilli yuvarlak başlıklı olmaları ile Güneş Tanrıçalarının görünüm özelliklerini yansıtmaktadırlar.

Yüzü ayrıntılara inilmeden işlenmiş olan tanrıçanın büyükçe olan gözleri ve burnu Hitit sanat özelliğini yansıtmaktadır. Kütlesel oturuşu ile Tanrıça vurgusu çok önemli bir biçimde yapılmaktadır (Darga, 100-102).

Şekil 32: Oturan Tanrıça Heykelciği

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 32’de görülen tahtında oturan tanrıça uzun elbiseli, daire biçimli büyükçe bir başlıklı ve iri kulaklıdır. Ağzı hafifçe belirtilmiştir. Sol eli zamanla kırıldığı için sol elinde tuttuğu nesne görülememektedir. Tanrıça kollarını öne uzatmıştır (Kulaçoğlu, 1992, 200). Tahtın ayakları tırnakları olan bir hayvanın ayaklarını andırmaktadır. Bu hayvanın boğa olduğu düşünülür. Tanrıçanın başlığı saçlarını kapatmıştır ve kaşlarına kadar gelir. Başlıktaki ince çizgi bezemeler ışığa benzetildiği için Güneş Tanrıçası olduğu düşünülür. Çok büyük bir burnu ve dolgun yanaklıdır. Göğüsleri büyük, büyük gözlü, boynu kısadır. Ayaklarını koyduğu daire şekilli, alçak bir yükselti vardır. Tahtın altındaki dikdörtgen çıkıntı bir kaideye sabitlenmesi için yapılmıştır (Franke Starke, 2002, 344).

Şekil 33: Oturan Tanrıça

Oturan Tanrıça, <https://images.metmuseum.org/CRDImages/an/original/DT6181.jpg> [04.02.2022]

Oturur pozisyonda betimlenen tanrıçalara bir diğer örnek Şekil 33'te görülen tanrıça betimlemesidir. Tanrıça yuvarlak yüzü ve burun özelliği bakımından Hitit özelliklerini yansıtmaktadır. Uzunluğu 3.2 cm olan eser uzun elbiselidir. Oturur vaziyette olan tanrıça figürü arkalıksız bir sandalyede oturur. Döküm tekniğiyle yapılan figürün elinde tabak benzeri bir eşya vardır. Boğazköy'deki altın oturan tanrıça heykelciğine benzemektedir. Her ikisinin de aynı tanrıçayı temsil ettiği varsayılmaktadır. Elinde gümüş bir tabak olan tanrıçanın Arianna olduğu düşünülmektedir (Muscarella, 1992, 8).

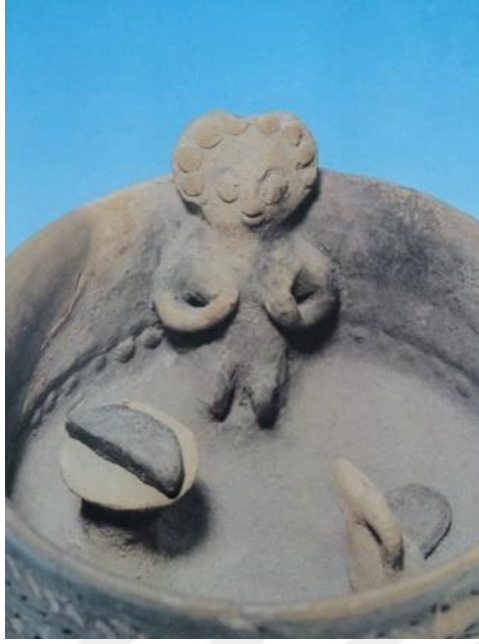
Şekil 34: Kap İçinde Oturan Tanrıça

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Boğazköy’de ve Alacahöyük’te bulunan tanrıça eserleri ile Eskişehir’de bulunan kap içinde oturan tanrıça heykelciği (Bkz. Şekil 34) karşılaştırıldığında eser özelliklerinin farklı olduğu görülmektedir. Araştırmacılara göre tanrıçanın kutsal bir alanda oturduğu belirtilmektedir. Kutsal alanın betimlenmesiyle oluşan seramiğin içinde çıplak bir tanrıça figürü göğüslerini tutmaktadır. Küçük boyutlarda yapılarak kâse içerisine koyulan tanrıça diğer eserlerden bu özelliği ile ayrılmaktadır. Daha önceki dönemlere bakıldığında ayakta tanrıça heykelleri görülmektedir. Hitit sanatında tahtında ise tanrıçalar genelde tahtında oturmuş vaziyette görülmektedir. Krallarla özdeşleştirilen taht tanrılarında kullanılmıştır. Tanrıçalar, betimlenirken etrafında kullanılan eşyalar ile de anlam kazanmaktadır. Kutsal alan içinde betimlenen tanrıça figürü bu anlamda diğer Hitit tanrıça figürlerinden ayrılmaktadır.

Muazzez İlmiye Çığ’a göre (2000, 114) yapılan tanrı heykelcikleri arabalara konularak şehir etrafında şarkılar eşliğinde gezdirildiği ve sonra da bir ormana götürülerek gölde veya ırmakta yıkandığını söylenmektedir.

İçlerini boş olarak görmeye alışkın olduğumuz kaselerin zıt bir görünümünü görülmektedir. Kase içerisinde kutsal alan betimlenmek istenmiştir. Tanrıçanın daha da küçük boyutlarda yapıp kase içerisine konumlandırılması görmediğimiz bir etkidir. Kasenin formu hafif dışa doğru yuvarlak ağızlıdır. Kabin dibinin yuvarlak oluşu tanrıça, masa ve gaga ağızlı testinin konumlandırılması için alan oluşturmuştur. Kabin kulbu yukarı doğru bombeli olacak şekilde tabanda birleştirilmiştir. Eser kahverengi seramik kili kullanılarak yapılmıştır. Eserin rengi kahverengi ve koyu kurşuni alacalı bir renkte astarlanmıştır. Kabin dış kısmı ve iç kısmındaki bazı kısımlar yuvarlak kabartılarla ve çentiklerle süslüdür (Kulaçoğlu, 1992, 199).

Şekil 35: Kap İçinde Oturan Tanrıça Detay

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 35’de görülen tanrıça detayına bakıldığında kabın içine daha sonra bir kutsal odaya ait eşyaların küçük benzerleri yerleştirildiği görülmektedir. Elleri ile göğüslerini tutan tanrıçanın başında, yuvarlak şekillerle süslü, bir başlık bulunmaktadır. Gözler büyük yuvarlak kabartılar halindedir. Ağız çizik şeklindedir. Tanrıçanın önünde silindirik ayaklı bir masa ve üzerinde ekmek olduğu düşünülen siyah bir nesne yer almaktadır. Tanrıçanın karşısında, sol kenarında gaga ağızlı bir testi ve masa üzerinde yarım olarak görülen nesnenin tüm bir örneği yerde bulunmaktadır (Kulaçoğlu, 1992, 199).

Eserin kase kısmı seramik çarkıyla yapılmıştır. Kap halka şeklindedir. Kabın etrafı yatay kabartma şeklinde noktacıklarla bezelidir. Kabın kulbu ağız kısmından yükselerek eğimli bir şekilde kabın taban kısmında birleştirilmiştir. Kabın içinde taburede oturan bir tanrıça vardır. Kabın içinde kutsal bir odanın betimlendiği belirtilmektedir. Tanrıçanın başında yuvarlak bezemeli bir başlık görülür. Gözler sonradan figüre eklenmiştir. Elleriyle göğüslerini tutmaktadır. Kısa boyunludur. Bacakları kabaca ve orantısızca işlenmiştir. Yuvarlak bir masada ekmek olabileceği düşünülmektedir. Diğer nesne ise dini törenlerde kullanılan gaga ağızlı testi bulunur (Franke Starke, 2002, 336).

Hitit sanatı üzerinde Mezopotamya etkisi görülse de Hitit sanatı özgün bir sanat biçimi oluşturmuştur. Demir ve çeşitli madenleri işleyen yetenekli zanaatçıları vardı. Dinsel yapıları anıtsal mimarlığın örnekleridir. Kabartma sanatı da çok gelişmiştir. Kayalara tanrıların ve krallarının kabartmalarını yapmışlardır (Temel Britannica, 1993, 185-190).

Şekil 36: Tanrıça Kabartması

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Hitit sanatında tanrıçalar uzun giysili olarak betimlenmişlerdir. Şekil 36’da görülen Tanrıça Kabartması’na bakıldığında vücudunu örten uzun giysisi ile dikkati çekmektedir. Tanrıça bir iskemlede otururken betimlenmiştir. Eserde görülen tanrıça figürünün baş kısmı görülemektedir. Tabureye ayaklarını koyan figür uçları kıvrık bir ayakkabı giymektedir. Elinde bir kap tutarken betimlenen figürün kabaca yontulduğu görülmektedir (Kulaçoğlu, 1992, 201).

Hitit Döneminde yapılan eserlerde tanrıçalar dikdörtgen bir başlıkla görülürler. Hitit sanatında görülen tanrıça betimlemelerinde figürlerde belirli olan özellik başında görülen başlığın disk şeklinde ya da yuvarlak olmayışıdır.

Şekil 37: Tanrıça Kubaba Kabartması

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 37’de görülen Tanrıça Kubaba kabartması dikdörtgen başlıklı tanrıça betimlemelerine örnek teşkil etmektedir. Başında görülen şapkası dikdörtgen şeklindedir. Köşeli bir başlıkla betimlenen tanrıça kabartması diğer eserlerden bu konuda ayrılmaktadır. Hitit sanatında çoğunlukla düz, sade ve yuvarlak başlıklar ile görülen tanrıça betimleme anlayışının yerini köşeli, desenli, dikdörtgen bir başlıklar ile betimlenen tanrıçaların aldığı görülmektedir.

Eserin detaylı bir şekilde yontulduğu görülmektedir. Kabartma dikdörtgen biçimine benzeyen bir taş üzerine yontularak elde edilmiştir. Eserde görülen tanrıça betimlemesi (Bkz. Şekil 37) Tanrıça Kubaba’dır. Profilden betimlenen tanrıça sola doğru bakmaktadır. Genel olarak elinde tuttuğu nar ile betimlendiği görülür. Nar Bereketin simgesidir ve Tanrıça Kubaba ile özdeşleştirilmiştir. Tanrıça Kubaba kabartması eserinin vücut kısmı kırıktır ve eser bütünü ile günümüze ulaşmamıştır. Eserin vücut kısmı restore edilmiştir. Omuzuna kadar uzanan ve geriye doğru kıvrık olan saçları ile görülmektedir. Kulağının ve yüz hatlarının detaylı bir şekilde işlenmesi Hitit sanatının ileri bir düzeye ulaştığını göstermektedir (Kulaçoğlu, 1992, 203).

Şekil 38: Tanrıça Kubaba Kabartması

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 38’ de Tanrıça Kubaba kabartmasına bakıldığında figürün aslan üzerinde duran bir tahtta oturduğu görülmektedir. Yüksekçe bir tahtta oturan tanrıça dikdörtgen şekilli bir taş üzerinde betimlenmiştir. Eserin baş kısmından aslan üzerine kadar olan uzun bir elbise ile görülmektedir. Tanrıça Kubaba ile ilgili eserlere bakıldığında betimleme özellikleri arasında başlıca olanları köşeli bir başlık giymesi ve sağ elinde bir nar tutmasıdır. Sol elinde ise ayna tutarken betilenmektedir (Kulaçoğlu 1992, 203).

Tanrıça figürlerini damga mühürler üzerinde de incelemek mümkündür. Kültepe’de bulunan bu mühürler üzerinde tanrıça betimlemelerinin kullanıldığı görülmektedir. Kabartma veya heykelerde görülen oturan tanrıça figürlerinden bağımsız değildirler. Mühürlerin sade yapılan işlev aracı olarak görülmemiş üzerine çeşitli betimlemeler yapılarak zenginleştirilmiştir. Hitit sanatının dönemin her köşesinde olduğu açıkça görülmektedir. Tanrılar ile varolan büyüsel güç mühürler üzerinde de kullanılmıştır. Yine daire şeklinde yapılan bu mühürler bizlere evreni, güneş kurslarını hatırlatmaktadır.

Şekil 39: Damga Mühür Üzerinde Tanrıça Betimlemesi

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 39'a bakıldığında mühür yüzeyine işlenen tanrıça betimlemesi görülmektedir. Yuvarlak yüzeyde oturan bir tanrıça betimlenmiştir. Dolgun yanaklı, iri burunlu, dar alınlı ve uzun saçları vardır. Elinde bir kap tutarken diğer elini önündeki sunağa doğru uzatmaktadır. Tanrıça konik başlıkların aksine yuvarlak bir başlıkla görülür. Sunak üzerinde pideler durmaktadır. Tanrıça tabure üzerinde oturmaktadır (Starke, 2002, 331). Mühür yuvarlak olmasıyla diğer mühürlere ayrılmaktadır. Daire şekilli bir yüzey kullanılmıştır. Bu daire şeklinin evreni ya da dünyanın şeklini simgelediği görülmektedir. Dini açıdan bir tanrıçaya sunak ile yiyecekler sunulmuştur. Dikkat edilecek nokta tanrıçanın yuvarlak başlığıdır. Tanrıların kullandığı başlık konik, tanrıçaların kullandığı başlığın yuvarlak olduğu görülmektedir.

3.2.1. Hitit Tanrı Heykel ve Heykelcikleri

Hitit sanatında tanrılar insan formunda betimlenmişlerdir. Hitit sanatında erkek tanrıların çoğu sivri uçlu, boynuzlu bir şapka giyer ve boynuzların sayıları tanrıların seviyelerini gösterir (Darga, 105). Hititler yaptıkları kabartmalarda insan yüzünü profilden işlemişlerdir. Vücudun üst kısmı cepheden betimlenmiştir. Bu bizler için Mısır sanatını akıllara getirmektedir. Figürlerin bacakları ise yan kısımdan betimlenmektedir. Bu örnekleri Yazılıkaya'daki tapınak duvarlarındaki tanrılar şeklinde görülmektedir. Eseri sanatsal boyutta düşünmeyip dini işlevselliği konusunda baz alarak üretmişlerdir. Hitit sanat eserleri Hitit panteonunun dinine göre ilerlemiştir.

Birçok kültürün sanat anlayışından etkilenen Hititler tanrı heykellerinde incelik göstermişlerdir. Tanrı görünümleri figürlerin giysileri incelendiğinde uzun giysiler, kısa kollu gömlek ile eteklik giymektedirler. Hitit sanat eserlerini incelediğimizde tanrıların bir diğer betimleme özelliklerinin arasında ucu kalkık pabuçlar ve ellerinde bir nesne taşıırken görülmektedir.

Şekil 40: Tanrı Heykelciği

Hitit Dönemi Heykelleri, <https://www.sanatduvari.com/hitit-donemi-heykelleri/> [04.03.2022]

Şekil 40'ta tanrı heykelciğine bakıldığında insan figürlü sivri başlıklı tanrı betimi görülmektedir. Eser yapı adak çivileri olarak bilinir ve M.Ö. 18.-16.yy.'a Eski Hitit Çağı'na tarihlenmektedir. Eski Hitit Krallık Dönemi'nde madenden plastik eserlerini güneydoğu Anadolu kökenli yapı adak çivileri oluşturur. Bunların görünümü yassı olup, üst kısımları stilize insan gövdesi şeklinde olası tanrı, biçimindedir. Eserlerin alt kısımları bir yere sokulmak için, bir tür çivi biçiminde sivri olarak yapılmışlardır. Diğer örnekleri Arapkir, Alishar, Zincirli, Tilmen Höyük'te bulunmuştur (Darga, 1992, 34).

Şekil 41: Tanrı Heykelciği Yapı Adak Çivisi

Hitit Dönemi Heykelleri, <https://www.sanatduvari.com/hitit-donemi-heykelleri/> [01.01.2022]

Şekil 42: Tanrı Heykelciği

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 42’de görülen tanrı heykelciği satın alma yolu ile Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi’ne getirilmiştir. Eserin yüksekliği 11, 4 santimetredir. Ayaklardaki ucu kalkık ayakkabılar ve bedenden ayrılmış kollarla heykelcik frontaliteden ayrılarak bir derinlik kazanmıştır. Baş ve bacaklar detaylı bir şekilde işlenmiştir. Heykelciğin diğer kısımlarının detaylarının görülmemesi, zamanında değerli bir madenle kaplı olduğu düşünülmektedir (Darga, 36). Dövlek Heykelciği bronzdan yapılmış bir tanrı heykelciğidir (Demirci, 2016, 40).

Tanrı görünümleri figürlerin giysileri incelendiğinde (Bkz. Şekil 42) uzun giysiler, kısa kollu gömlek ile eteklik giymekte oldukları görülmektedir. Hitit sanat eserlerini

incelediğimizde tanrıların bir diğer betimleme özelliklerinin arasında ucu kalkık pabuçlar olduğu görülmektedir. Figürler ellerinde kılıç benzeri eşyalar taşırken görülmektedir.

Şekil 42'deki tanrı heykelciği sivri başlığıyla betimlenen tanrı üçgen vücutlu, geniş omuzlu ve kalın boyunludur. Beli ince ve zarif bir etki bırakmaktadır. Kaslı bacakları ile Savaşçı Tanrı kabartmasına (Bkz. Şekil 53) benzemektedir. Bu pozisyon figüre hareket kazandırmıştır. Kulaklarında küpeler olan tanrı sağ kolunu dirsekten yukarı kaldırmış olarak görülmektedir. Elleri yumruk şeklinde olan tanrının sol kolunu öne doğru uzatmış sağ kolunu ise yukarı doğru kaldırmıştır. Klasik tanrı giysileri ile betimlenmiştir. Vücuduna oturan kısa elbisesi ya da eteği ile betimlenmiştir (Kulaçoğlu, 1992, 199)

Bacakları ve baldırları kaslı ifade edilmiştir. Sol ayağı önde yürürken betimlenen figür hareket halindeymiş gibi görünmektedir. Ayakkabılarının ucu yukarı doğru kalkıktır. Ayaklarının altındaki sivrilik bir kaideye geçirilmek için yapıldığını göstermektedir (Franke Starke, 2002, 337).

Şekil 43: Bronz Tanrı Heykelciği

Hitit Dönemi Heykelleri, <https://www.sanatduvari.com/hitit-donemi-heykelleri/> [10.10.2021]

Şekil 44: Ayakta Tanrı Heykelciği

Hitit Dönemi Heykelleri, <https://www.sanatduvari.com/hitit-donemi-heykelleri/> [10.10.2021]

Şekil 43'te görülen Konya'da bulunmuş tanrı heykelciği 14,5 cm'dir. Tanrı heykelciği genel tanrı tipini oluşturan öğeler içermektedir. Konik başlığı, kısa eteği, geniş omuzları ve bir elinde bir nesne tutar gibi duruşu genel tanrı figürü özellikleridir. Kalın boynu Hitit sanatı özelliğini yansıtır. Heykelcik Tübingen Üniversitesi özel koleksiyonunda bulunmaktadır. Savaşçı bir tanrı betimlenmiştir (Darga, 37). Şekil 44'te görülen ayakta duran tanrı heykelciği ise bronz döküm tekniği ile yapılmıştır. Kollar öne kıvrık, eller göğüs hizasındadır. Sivri külahın altında saçlar ense üzerinden sırta kadar inmektedir. Maden heykelcilikler bakımından, Büyük Hitit Krallık döneminin taştan heykellere ait az sayıda buluntu vardır. Bu çağın yapıtları hakkında küçük boyutta, bronz ve değerli madenden heykelciklerden bilgi edinilmektedir. Bunun yanı sıra bronz heykelciklerin Eski Hitit Krallık Dönemi sanat geleneğini sürdürmüşlerdir. Eski Hitit Krallık döneminde biçimlendirilen insan biçimli heykelciklerinin çoğu, tanrı betimleridir (Darga, 99).

Şekil 45: Ayakta Tanrı Heykelciği

Hitit Dönemi Heykelleri, <https://www.sanatduvari.com/hitit-donemi-heykelleri/> [17.09.2021]

Şekil 46: Ayakta Tanrı Heykelciği

Hitit Dönemi Heykelleri, <https://www.sanatduvari.com/hitit-donemi-heykelleri/> [18.09.2021]

Ayakta duran iki tanrı heykelciği (Bkz. Şekil 45, 46) birbirine çok benzemektedir. Kalıpları alınarak yapılan bu eserler döküm tekniği ile yapılmıştır. Boynuzlu başlıkları ile diğer tanrı başlıklarından ayrılmaktadırlar. Kısa elbiseleri ve ucu kalkık ayakkabılarıyla görünmektedirler. Bir ayağının ileri pozisyonda olması figüre hareket katmış ve durağanlığı engellemiştir. Dolgun yanakları ve büyük kulakları Hitit tanrı betimleme özellikleri arasındadır. Ellerini göğüs hizasında kavuşturması genel tanrı betimleme özellikleri arasındadır. Bu tanrı heykelcikleri çok küçük boyutlarda yapılmasına rağmen çok detaylı bir şekilde işlenmiştir (Darga, 10). Malzeme olarak altın malzemesinin kullanılması eserin günümüze kadar ulaşmasına etkindir. Bu malzemenin kullanılması Hitit sanatı açısından ileri bir seviyeye geçildiğini göstermektedir.

Şekil 47: Doğantepe Tanrı Heykelciği

Hitit Dönemi Heykelleri, <https://www.sanatduvari.com/hitit-donemi-heykelleri/> [12.10.2021]

Şekil 47’de görülen eser Amasya’da Doğantepe Höyüğü’nde tesadüfen bulunmuştur. Günümüze ulaşan kısmı 21,5 cm. uzunluğundadır. Sivri başlığıyla görülen eser kalıba dökülerek ortaya çıkarılmıştır. Hititlerin bronz döküm tekniğinde üstün bir seviyede olduğu görülmektedir. Üçgen vücutlu tanrı vücut hatlarını belli eden bir etek giymektedir. Heykelciğin kollarının duruşları hakkında kesin bir bilgi verilmemektedir (Darga, 101-102).

Şekil 48: Ayakta Tanrı Heykelciği

Hitit Dönemi Heykelleri, <https://www.sanatduvari.com/hitit-donemi-heykelleri/> [13.10.2021]

Şekil 47 ve 48’de görülen bronz tanrı heykelciklerine bakıldığında giysileri, yüzlerinin şekilleri, duruşları, vücut ölçüleri Hitit özelliklerini yansıtmaktadır. Her iki heykelcik ayakta durur pozisyonundadır. Doğantepe tanrı heykelciğinin (Bkz. Şekil. 47) vücudu günümüze ulaşmamıştır. Ayakta duran tanrı heykelciği ise yürüyüş pozisyonundadır. Heykelciklerin vücut ölçüleri birbirine benzemektedir. Kısa ve kalın boyunları, detaylı bir şekilde işlenmiş göğüs ve bacak kasları ile dikkati çekmektedirler. Heykelciklerin dizleri görünecek şekilde kısa etekli olarak betimlenmişlerdir. Hitit sanatında daha önceden görülmeyen bir teknik kullanılmıştır. Eserler elle şekillendirilmeden bir kalıp yardımı ile heykelcikleri üretmişlerdir. Heykelciklerin kolları ya da bacaklarının kalıpları alınarak beden kısmına sonradan birleştirilmiştir. Hititlerin keşfettiği düşünülen bu teknik, Hitit Krallık sanatı eserlerinde görülmektedir. Bronz heykelcikler (Bkz. Şekil 47,48) ikonografi, biçim ve yapılaş tekniği bakımından birbirleri ile ilişkilendirilmektedirler. Sakalsız, genç ve güçlü tanrıların betimlenmiş halleridirler (Darga, 1992, 100). Bu tekniğin Şekil 59’da görülen Gümüş Geyik Ritonu’nda kullanılan kakma tekniğine benzediği görülmektedir.

Şekil 48’de görülen Berlin Müzesinde bulunan (Bkz. Şekil 48) bronz heykelcik Boğazköy’de yaşayan halk tarafından bulunmuştur. Ayakta betimlenen tanrı heykelciği yün giysileri içerisindedir. Baş kısmı diğer figürlerden farklıdır. Bu heykelciğin Suriye’den getirilmiş olduğu düşünülmektedir (Gurney, 1954, 197).

Şekil 49: Dağ Tanrısı Heykelciği

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Hititler ithal ettikleri fildişini de tanrı betimlemeleri (Bkz. Şekil 49) yapımında kullanmışlardır. Şekil 49’da görülen dağ tanrısı heykelciği fildişi kullanılarak yapılan tanrı heykelciklerine örnek teşkil etmektedir. Dağ tanrıların görünüşleri şöyledir; sivri başlıklı, büyük kulaklı, sakallı, uzun giysilidirler ve genelde kollarını önlerinde birleştirmişlerdir (Darga, 110). Diğer dağ tanrıları Yazılıkaya’da Tanrı Tesup

kabartmasında yer alan (Bkz. Şekil 68) iki dağ tanrısı ve Eflatun Pınar Kaya Anıtı'nda görülen (Bkz. Şekil 56) dağ tanrıları ile benzerlik göstermektedir. Franke Starke'e göre (2002, 345) küçük kapalı ağız, iri gözlü, sivri burunlu, kulaklarındaki küpeleri görülür. Eteği konik şeklinde ve üzerinde dağları simgeleyen şekiller vardır.

Konik başlığı ile görünen heykelcik ellerini gövdesinin üst kısmında birleştirmiştir. Heykelciğin büyükçe olan kulakları dikkati çekmektedir. Hitit sanatı tanrı betimleme özellikleri arasında iri kulaklar görülmektedir. Sakallı, dolgun yanaklı, ve olan heykelciğin uzun saçları topludur. zirveleri simgeleyen basamaklar olarak betimlenen eteği konik şeklindedir (Kulaçoğlu, 1992, 200). Heykelcik ellerini önünde birleştirmiş ayakta durur pozisyonda betimlendiği görülmektedir.

Şekil 50: Dağ Kristali Tanrı Heykelciği

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

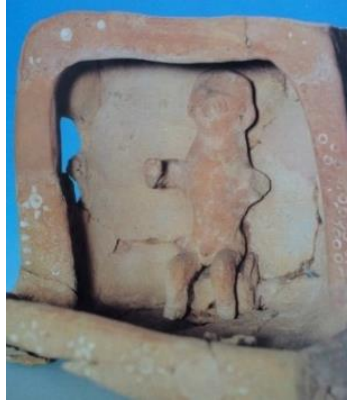
Hitit sanatında tanrılar ellerini gövdelerinin ön kısmında birleştirirken betimlenmişlerdir. Şekil 50'de görülen tanrı heykelciği de kollarını önünde birleştirmiştir. M.Ö. 14.-13. yy'e tarihlenen eser dağ kristali kullanılarak yapılmıştır. Uzun giysili bir tanrı heykelciğidir. Başın üst kısmının zarar gördüğü anlaşılmaktadır. 6,1 cm. olan heykelcik konik şapkası ile bir tanrı heykelciği olduğu görülmektedir. Diğer tanrı heykelcikleri ile karşılaştırıldığında sakalsız yüzü dikkati çekmektedir. Genç bir erkek olabileceği düşünülmektedir (Darga, 111).

Şekil 51: Tanrı Heykelciği Kemik

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Eser (Bkz. Şekill 51) aslan yeleleli, aslan kulaklı ve insan vücutlu bir tanrı heykelciğidir. Vücudu üçgen şeklindedir. Kolları kaslı ile betimlenen figürün yüzü insan yüzüdür. Kollarını bacaklarının üzerine koyan tanrı dik bir duruş halindedir. Eser Alacahöyük'te bulunmuştur ve eser gri-bej renk kemiktir. Saçları omuzlarına kadar olan tanrının yüz hatları, vücut adeleleri, göbeği, cinsiyet organı çizgi ve küçük kabartmalarla belirtilmiştir. Tanrının dizlerinden aşağısı kırık ve eksiktir (Kulaçoğlu 1992, 201).

Şekil 52: Niş İçinde Oturan Tanrı

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 52'de görülen tanrı betimlemesine bakıldığında niş içerisinde otururken betimlendiği görülmektedir. Seramikten yapılan eserde malzeme olarak kullanılan seramik kilinin içerisine kum taneleri katılmıştır. Eser kırmızı astar kullanılarak boyanmıştır. Niş içinde oturan bir tanrı görülmektedir. Kalın kenarlar üzerinde içleri

beyaz olan daire ve yıldızlar çizilmiştir. Kollar ve bacaklar vücuda göre orantısızdır. Kollar kırık olan eserin, genel tanrı özellikleri olan çizik şeklinde bir ağız, iri burun, iri gözler ve iri kulaklar görülür. Tanrısal bir başlık görülmektedir. Niş içindeki kutsal nesneler zaman içerisinde yok olmuştur (Kulaçoğlu, 1992, 199).

Araştırmacılara göre Hitit yazılı metinlerinde heykelciliğin krallığa bağlı bir sanat dalı olduğu ve dinsel çevrede de başlıca sanat dalını oluşturduğu anlaşılmaktadır. Kült envanteri metinlerinde geçen betimlerin konularını, tanrı ve tanrıça heykelleri temsil etmektedirler. Günümüze bu maden heykellerden pek az örnek kalmıştır. Bunun nedeni, savaş sonralarının yağma düzenine kurban olmaları veya başka amaçlar için eritilerek yeni biçimlere dökülmeleriyle açıklanabilmektedir. Kazıların ürünü veya günümüze ulaşmış küçük boy Hitit maden heykellerinin çoğu tanrısal betimlerdir. Tanrılar ve ölümlü insanlar aynı şekilde betimlenmiş olup, tanrılar, simgeleri ve silahlarıyla ayırt edilmişlerdir (Darga, 1992, 94-95).

Hititler için önemli eserler Yazılıkaya bölgesinde bulunmuştur. Yazılıkaya Açık hava Tapınağı'ndaki tanrı ve tanrıça kabartmaları Hitit eserlerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Hititlerde heykeltıraşlık sanatı oldukça gelişmiştir. Taşlardan heykeller ve kayalara kabartmalar yapmışlardır. Tanrılarını ve krallarını heykel sanatı ile üç boyutlu hale getirmişlerdir. Boğazköy Yazılıkaya'daki kabartmalar ve Boğazköy'ün giriş kapılarında yer alan sfenksler başlıca örnekleridir. Sfenks ve aslanların yanı sıra, Boğazköy Kral Kapısı Savaş Tanrısı Zababa kabartması ile işlenmiştir (Koç, 2003). Birçok tanrı tasviri bulunan Yazılıkaya mabedi MÖ.13. yüzyılın ortalarında Hitit kralı VI. Tudhaliya tarafından yaptırılmıştır (Muhly, 2-10).

Yazılıkaya'daki Hitit Panteonunda; Gök Tanrısı Teşub, Arianna'nın Güneş Tanrıçası Hepat ve oğulları Şarruma'dan oluşan çok sayıda Hitit tanrısının tasviri yer almaktadır (Kılıçkaya, 2011, 42). Bu tapınakta en önemli eser (Bkz. Şekil 53) Savaşçı Tanrı kabartmasıdır.

Şekil 53: Savaş Tanrısı Kabartması

Özge Yılmaz Fotoğraf Çekimi, Anadolu Medeniyetler Müzesi

Şekil 53'teki Savaş Tanrısı Kabartması'na bakıldığında belirtmek istenen kutsallığın figürün oldukça büyük işlenmesiyle aktarıldığı görülmektedir. Hatti sanatında olmayan kaya kabartmalarının çeşitliliği Hitit sanatında görülmektedir. On iki tanrı kaya kabartması ve Savaşçı Tanrı kaya kabartması en önemli eserler arasında olduğu söylenebilir. Tanrıların gücü her esere yansıtılmıştır. Bu eserler günlük hayatta kullanılmaya başlanmıştır. Hatti sanatında genel olarak küçük boyutlarda figürler görülür. Hitit sanatında ise daha çok büyük anıtsal figürler görülmektedir.

Savaşçı görünümlü heykel kabartmanın kral olduğu düşünülerek bu ismi almıştır. Fakat daha sonraki zamanlarda ki araştırmalarla bir tanrı olduğu kesinleşmiştir (Kılıçkaya, 2011, 73).

Savaşçı Tanrı Kabartması, Boğazköy, Yukarı Şehir'de bulunmaktadır. Sadece kralların geçtiği bir kapı olan Kral Kapısı için yapılmıştır. Genç olarak betimlenen Savaşçı Tanrı'nın vücut kısmı cepheden, baş ve ayakları profilden işlenmiştir. Saçları uzun olan tanrının başında, boynuz çıkıntıları olan bir başlık bulunur. Elini kaldırarak yumruk yapma işareti Hititlerde saygı işaretidir. Kemer kısmında ucu kıvrık bir silah (hançer) bulunur. Tanrının üst gövdesi çıplaktır ve kısa bir etek giymektedir. Eteğinin üzerinde bulunan desenler çizik yöntemi ile gösterilmiştir (Kulaçoğlu, 1992, 201). Savaşçı Tanrı kabartmasında (Bkz. Şekil 53) tanrının kısa eteği, bacaklarının kaslı betimlenmesi, duruşuyla beraber sol ayağının ileride olması ve ayrıntılı bir şekilde

betimlenmiş diz kapakları Hitit Çağı sanatında görülen tanrı betimleme özelliklerini yansıtmaktadır.

Şekil 54: Fasıllar Anıtı

Özge Yılmaz Fotoğraf Çekimi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Şekil 54'te görülen Fasıllar Anıtı'nın Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi'nde bir kopyası bulunmaktadır ve eserin aslı Fasıllar Köyü'ndedir. Eser Fasıllar Köyü'nde bulunduğu için ismini bu bölgeden almaktadır. Anıtta yer alan sivri başlıklı tanrı bir dağ tanrısı üzerinde durmaktadır. Anıtın taban kısmında iki aslan yer alır.

Şekil 55: Eflatun Pınar Anıtı

Eflatun Pınar Hitit Su Simge Ve Kabartmaları, simgeleri.blogspot.com [10.10.2021]

Bu anıt (Bkz. Şekil 55) Hititler tarafından dikdörtgen bir havuzun kenarına yapılmıştır. Havuz yapay bir havuzdur ve yaklaşık ölçüleri 30-34 metredir. Başka bir su kaynağından dolan havuzun anıt kısmı taşların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Fırtına ve Güneş Tanrıçası kabartmaları yapılmıştır (hittitemonuments.com, [02.11.2021]). Tanrı ve tanrıçanın üst bölümünde kanatlı güneş kursları vardır. Onların çevresindeki on adet hayvan başlı hibrit figürler hem tanrıların üstündeki güneş kurslarını hem de en üstteki devasa kanatlı güneş kursunu elleriyle destekler şekilde resmedilmişlerdir. En altta, kısmen görünen beş dağ tanrısı bulunmaktadır. Bunlardan ortada bulunan üç tanesinin göbeklerinde muhtemelen dağlardaki pınarları temsil eden su delikleri mevcuttur. Toplu olarak rölyef kozmik bir betimleme olarak düşünülebilir: Tanrılar ve mitolojik yaratıklar, dünyayı temsil eden dağ tanrıları üzerinde durmakta ve gökyüzünü temsil eden güneş kurslarını tutmaktadır. Bu rölyefli duvarın hem cephe uzunluğu hem de tabandan yüksekliği yaklaşık 7 metredir (hittitemonuments.com, [02.11.2021]).

Şekil 56: Eflatun Pınar Anıtı Dağ Tanrıları

Eflatun Pınar Hitit Su Simge Ve Kabartmaları, simgeleri.blogspot.com [15.11.2021]

Hitit kabartma sanatında figürlerin genel olarak profilden betimlendiği görülmektedir. Fakat Eflatunpınar anıtında (Bkz. Şekil 56) figürlere bakıldığında figürlerin cepheden tasvir edildiği görülmektedir.

Hititler için önemli bir diğer bölge Yazılıkaya'dır. Araştırmacılara göre üzeri açık odacıklar şeklinde inşaa edilmiştir. Üzeri açık olan bu odacıklar dini anlamlıdır. Dönem kralı, kraliçesi ve kalede bulunan soylu kişiler bu tapınakta kült bayram törenlerini, cenaze törenlerini ve yılbaşını kutlamak için toplandıkları bir yerdir. Üzeri

açık olan bu dini odacıkların duvarları tanrı ve tanrıça kabartmaları ile donatılmıştır.. Burada Hitit özellikli tanrı ve tanrıçaların sayıca fazla olduğu görülmektedir. Fraktin kaya rölyefinde, kral ve kraliçe betimleri, önünde durdukları tanrılar ile aynı tasvir edilmiştir. M.Ö. 14.yy.'dan itibaren kesin olarak saptanan, kralın başlığının/şapkasının tanrılardan ayrıldığıdır. Sirkeli Ceyhan kaya kabartmasında Büyük Kral Muvattali, mühürleri üzerindeki betimlerinde, kral başına iyice oturmuş, takke biçimi başlığı giymektedir. Aynı başlık, Alaca Höyük ortostatlarında kralın başında ve M.Ö. 13 yy.'nın ortalarına tarihlenen Yazılıkaya kral betimi Tuthaliya IV ve tanrılar alayında Güneş Tanrısının başında görülmektedir ve giysiler de aynıdır. (Darga, 96-97).

Şekil 57: Tanrılaştırılmış IV. Tuthaliya Tasviri

Hattuşa Hitit Başkenti, kulturportali.gov.tr [18.11.2021]

Şekil 58: Başı Olmayan Taş Heykel

Hitit Dönemi Heykelleri, <https://www.sanatduvari.com/hitit-donemi-heykelleri/> [19.11.2021]

Anıtsal heykellere örnek olan bir diğer heykel ise (Bkz. Şekil 58) Tanrı ya da kral olduğu düşünülen, Alaca Höyük'te bulunan 2,10 metre yüksekliğinde başı kopuk bir heykeldir. Kalker taşı kullanılarak yontulmuş uzun bir mantolu bir erkek heykelidir. Ayaklarını kapatan mantosu, öne kıvrık bir şekilde sol kolunu da örtmektedir. Aynı şekilde öne yönelik sağ kol, mantonun altından gözükmektedir. Eserin baş kısmının olmaması tanrı veya kral oluşu hakkında belirsizliğe yol açmaktadır. Hitit Krallığı tarafından yaptırılan anıtsal heykeller arasında yer almaktadır (Darga, 1992,97).

3.2.3. Hayvan Temalı Heykel ve Heykelcikleri

Hayvan betimlemeli heykeller Hatti sanatının devamı niteliğindedir. İnsan vücutlu tanrı ve tanrıça heykellerinin dışında hayvan betimlemeleri de görülmektedir. Kaplara çeşitli hayvanların betimlemeleri yapılmıştır. Tanrı ve tanrıça heykelcikleri ile karşılaştırıldığında daha ayrıntılı bir şekilde betimlenen hayvan heykelcikleri çeşitli madenler kullanılarak yapılmıştır. Hayvan temalı heykelciklere bakılarak sanatın doğa ile bütünleştirildiği görülmektedir.

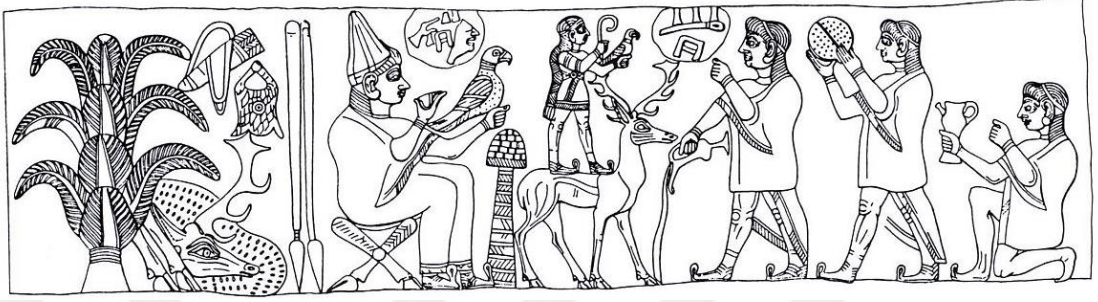

Şekil 59: Gümüş Geyik Ritonu

Geyiklerin Ön Kısımında Sona Eren Gemi, metmuseum.org [19.11.2021]

Hayvan heykellerine bakıldığında altın, bronz, gümüş, taş ve toprak gibi maddeleri kullanılarak çeşitli hayvan figürleri elde edildiği görülmektedir. Şekil 59' da görülen Geyik heykelciği gümüş kullanılarak yapılmıştır. 13,5x18 cm boyutlarında 0,3 kg olan eserin gövdesi ayrı bir şekilde yapılmış geyiğin başı sonradan gövdeye birleştirilmiştir.

İki parça dövülerek birbirine tutturulmuştur. Boynuzları da başa sonradan eklenmiştir (metmuseum.com, [02.01.2022]). İçi boş olan bu kaplar, ritonlar olarak anılmaktadır. Gümüş dışında başka bir malzeme kullanılarak gözler, kaşlar ve şeritteki kare kısımlar yapılmıştır; eserdeki (Bkz. Şekil 59) bu kısımlar günümüze kadar varlığını sürdürememişlerdir. Bu tekniğe kakma tekniği denilmektedir. Bacak adaleleri, başı ile karşılaştırıldığında basit bir biçimde yapıldığı görülmektedir (Darga, 39).

Şekil 60: Gümüş Geyik Ritonu Gövde Kısımındaki Tanrı Betimlemesi

Geyiklerin Ön Kısımında Sona Eren Gemi, metmuseum.org [19.11.2021]

Şekil 60'a bakıldığında kabın dikkatlice işlenmiş gövde kısmında bir kolunda kuş olan tanrıça oturur vaziyettedir. Hitit sanatına özgü olan konik bir taş takan tanrıçanın kulakları da iricedir. İri kulaklar Hitit sanat özelliğini yansıtır. Geyik üzerindeki tanrı da elinde kuş ve asa tutar. Diğer figürlerde profilden betimlenmişlerdir. Çeşitli pozisyonlarda tasvir edilen figürlerin ellerindeki adakları sunmaktadırlar. Sol tarafta bir geyik ve ağaç yer almaktadır (metmuseum.com, [02.01.2022]) Kabın ağız kenarında 4,5 cm. eninde bir friz yer almaktadır. Frizde sandalyede oturan uzun giysili tanrısal bir figür, onun önünde geyiğin sırtında ayakta duran, bir elinde atmaca, diğer elinde asa taşıyan kısa elbiseli genç erkek tanrı görülmektedir. İki tanrının da ucu kıvrık ayakkabıları vardır. Önlerinde ise sola yönelik ayakta iki ve diz çökmüş bir erkek betimi görülmektedir. Giyimleri başta kalot (takke biçimi başlık), kısa tunika üzerinde arkası uzun manto ve ucu kıvrık ayakkabıları olan sakalsız genç insanlar bir tören alayının figürlerini anımsatmaktadır (Darga, 39). Dinsel törenlerinde ve kurbanlar içinde kullanılan sunu kapları çeşitli hayvan figürleri ile şekillendirilmiştir. Geyik heykeline bakıldığında natüralist bir sanat anlayışı olduğu görülmektedir.

Betimlemede (Bkz. Şekil 60) değnek tutan tanrının koruyucu tanrı olduğu düşünülmektedir. Koruyucu tanrıyı takip eden ve giyimleri aynı olan üç kişi sırasıyla

arka arkaya gösterilmektedir. (Muscarella, 1992, 7). Araştırmacılar tarafından iri kulakların Hitit sanatını yansıttığı belirtilmektedir.

Hititler Hattilerin etkisi ile insan biçimli tanrılara inandıklarında tanrıları anlatmak için, insan biçimli tanrıları hayvan biçimli karşılığıyla tasvir etmektedirler. Alacahöyük'te bir kabartmada kral eşi kraliçe ile boğa betimlemesi önündedirler. Hurri dininden gelme Hurri (gece) ve Serri (gündüz) adlı boğalar iki en büyük erkek ve kadın tanrının yanında yer almaktadır (Akurgal, 120-121).

“Hurri ve Serri adlı boğalar Gök Tanrısı Teşub’un kutsal boğalarıdır. Tanrı Teşub bazen de bu iki boğanın çektiği bir araba üzerinde tasvir edilir. Herri ve Serri adları Hurri dilinde “gece” ve “gündüz” anlamına gelirler. Şarruma’nın arkasında ise çift başlı kartal üzerine basan iki kadın tanrıça tasvir yer alır” (Kılıçkaya, 2011, 97).

Şekil 61: İkiz Boğalar

Özge Yılmaz Fotoğraf Çekimi Anadolu Medeniyetler Müzesi

Boğazköy'deki Büyükkale'de bulunan çifte boğalar (Bkz. Şekil 61) tapınma konusudur. Yüksekliği 90 santimetredir. Eski Hitit Krallık dönemine aittir. M.Ö 16. yüzyıla tarihlenmektedir. İmamkulu Kabartması'nda gök tanrısının arabasını çekmektedirler. Boğa, tarıma bağlı topluluklardaki önemi onu tapınma konusu yapmıştır (Akurgal, 120-121).

Yazılıkaya Tapınağı'nda tasviri Boynuzlu başlıkla boğa, Gök Tanrı Teşub'un sembolüdür. Sümer inancında İnanna'nın gücünü vurgulamak için Boğa

benzetmesinin kullanılması gibi, Hepat'a eşlik eden boğa ise Hepat'ın Teşup kadar Hitit panteonunda güçlü olduğunun sembolüdür (Aktan, 2018).

Şekil 62: Tanrı Kabartması

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Yuvarlak köşeli bir taş yüzeye yapılan eser küçük boyutlardadır. Kırları koruyan tanrı olarak bilinen bu tanrı bir geyik üzerinde betimlenmiştir. Tanrıların giydiği konik bir başlıkla görülmektedir. Kısa etek ile görünen tanrı betimlemesi uçları kıvrık bir pabuç giymektedir. Sağ elini havaya kaldırmış bir şekilde tutarken görülmektedir. Sol elinde bir asa tutarken ve kaslı bacakları ile betimlenmiştir. Elinde bir kılıç tutmaktadır (Kulaçoğlu, 1992, 200).

3.2.4. Hitit Tanrılar Grupları

Hitit sanatında tanrılar bir olay örgüsü içeren ve belirli sahnelerle görülmektedir. Bu eserler tanrı gruplarını oluşturmaktadır. Tanrı grupları genel olarak taş yüzeyine kabartma şeklinde oyularak yapılmışlardır. Kâğıt yüzeyine resim yapar gibi kaya yüzeylerine tanrılarını betimlemişlerdir. Şekil 63' te görülen eser tanrı grupları eserlerine örnektir.

Şekil 63: Kabartmalı Orthostat

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 63'te görülen kabartma eserde krallar ve tanrılar görülmektedir. Krallar tarafından tanrılara içkiler sunulmaktadır (Kılıçkaya, 2011, 48). Dikdörtgen bir yüzey üzerine çeşitli figürlerin betimlenmesi ile oluşturulan bir sahne görülmektedir. Eseri soldan sağa doğru incelediğimizde sol köşede diğer figürlerden daha küçük boyutta olan bir figür görülmektedir. Bu figür bir kurbanlık hayvan ile görülür ve hayvanı krala sunar. Elindeki testi ile ikitarafı kulplu olan bir kaba sunum yaparken betimlenen kral uzun mantolu ve konik başlığı ile görülür. Tanrı Teşup ve Tanrıça İştar ellerinde bazı eşyalar ile betimlenmiştir. Tanrı ve tanrıça eserde ellerinde farklı eşyalar tutarken iki kere betimlenmişlerdir. Tanrıça konik başlığa benzer bir başlıkla görülürken diğer betimlemesinde başlık ve kanatları yoktur. Tanrıça Tanrı elinde otak, şimşek tutarken diğer betimelemesinde ise gürz ve mızrak ile görülür (Kulaçoğlu, 1992, 202).

Şekil 64: Tanrı Kabartması Diorit

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 24'e bakıldığında bir tanrı kabartması görülmektedir. Eserde görülen tanrı ve tanrıça karşı karşıya konumlandırılmıştır. Tanrıça, bacakları çapraz olan bir sandalyeye oturmaktadır. Tanrıçanın altında bir hayvan görülür. Tanrıça başından ayaklarına kadar uzunca bir giysi giymektedir. Başında polos olarak bilinen yüksekce bir başlık takan tanrıça elinde ayna tutmaktadır. Tanrı ise ayakta olacak şekilde bir hayvanın başı ve gövdesine basmaktadır. Konik başlıklı tanrı kısa bir etek giymektedir. Hitit sanatında genel olarak ellerini havaya kaldırmış ve bir silah taşıyan tanrı betimlemeleri buradada görülmektedir. Eserde ki tanrı betimlemelerine bakıldığında elinde şimşek, mızrak tutmaktadır (Kulaçoğlu, 1992, 203).

Şekil 65: Tanrıça Kabartması Kireçtaşı

Kulaçoğlu, Belma. 1992. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Şekil 65’de görülen kabartma eser ise diğer eserlerden farklıdır. Eser küçük parçalarda yapıp daha sonradan birleştirilmiştir. Eser eksik olduğu için diğer kısımlar görülememektedir. Köşeli bir yüzeye yapılan eserde saol ve sağ olmak üzere iki figür vardır. Bu figürler iki tanrıçayı temsil etmektedir. Soldan sağa bakıldığında solda görülen tanrıçanın bir tahtta oturduğu ve üzerinde boynuz bulunan konik başlığı görülmektedir. Eserin sağ kenarında çıplak bir tanrıça elleri ile göğüslerini tutarken betimlenmiştir. Üçgen şekilde cinsiyet organı abartılarak gösterilmiştir (Kulaçoğlu, 1992, 204).

Yazılıkaya başkent Hattuşuş yakınlarında yer almaktadır. Kılıç taşıyan tanrı betimlemeleri ile tapınak odacıkları süslenmiştir. Yazılıkaya’da bulunan başlıca eserler şunlardır; 12 tanrı kabartması, Güneş ve Ay tanrısı, Hepat ve Teşup, tanrı Sarruma ve Tuthaliya’dır.

İsmet Zeki Eyüboğlu’nun da belirttiği gibi (1981, 170) Güneş kursları ayları ve yılları gösteren kutsal bir nesne görevinde olduğu söylenmektedir. Bir kasnağın içinde şekiller dik üçgeni içeren dört kareden oluşan bir bütündür. Karelerin çevresinde 24 biçim vardır. Yıl 12 aya bölünmektedir. Hititlerde Güneş bir tanrı olduğu düşünülür. Güneş evreni düzenlediği için ayrı bir saygı görmektedir. Kurşun etrafında 12 bölüm vardır. 12 ayla ilgili olduğu düşünülmektedir. Yazılıkaya’da 12 tanrı arka arkadır. 12 ayın eserlerle ilişkisini vurgulamıştır.

Şekil 66: 12 Tanrı Kabartması

Klaus- Peter Simon https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Yazilikaya_B_12erGruppe.jpg
[19.12.2021]

Şekil 66’da görülen 12 Tanrı Kabartmasına bakıldığında figürler öne doğru adım atar pozisyondadırlar. Figürlerin hareket halinde olmaları Hitit sanatında görülen tanrı betimleme özelliklerini yansıtmaktadır. Tanrıların hepsi aynı kıyafetleri giymekte ve aynı yöne doğru ilerlemektedirler. Gövdeleri ön cepheden, baş ve bacaklar profilden betimlenmektedir.

Şekil 67: Güneş ve Ay Tanrısı

Hitit Dönemi Heykelleri, <https://www.sanatduvari.com/hitit-donemi-heykelleri/> [28.12.2021]

Şekil 67’de görülen Güneş ve Ay Tanrısı Yazılıkaya’ bulunan kaya yüzeyine yontulan bir eserdir. Yazılıkaya’da çoğunlukla Hitit Tanrı betimlemeleri yontulmuştur. Bu tanrılar vücut hatlarını belli eden kısa etekler ve belden kemer takılarak kullanılan

elbiseleri andıran giysiler giymektedirler. Sivri uçlu ayakkabıları ile tipik Anadolu özelliğini yansıtmaktadırlar. Tanrıçalar konik veya silindir şeklinde başlıkları ile görülürler. Bu başlıklar Yazılıkaya'daki surları anımsatmaktadır. Tanrılar, kral, kraliçe halka şeklinde küpeler takmaktadırlar. Küpe, kralın törenlerde özel günlerde giydiği giysiler ile taktığı bir takıdır. Bu özellikler Hitit ikonografyasını oluşturmaktadır (Darga, 95-96). Tanrıçaların kıyafetleri birbirine çok benzer niteliktedir. Uzun saçları genelde örülmüştür. Başlarında silindir bir şapka bulunur. Elbiseli ve ucu kalkık pabuçları vardır. Tanrıların belden yukarı cepheden olacak şekilde oyulmuştur. Tanrıçaların ise tamamı cepheden betimlenmiştir. Uzun etekleri ya da bluzla görülmektedirler.

Genel olarak Yazılıkaya'da tanrıçaların giysileri uzun kollu penye, pilili etek ve kemerle tasvir edilmişlerdir. Tanrıçaların hepsinde küpe vardır. Erkek tanrılarda gömlek, dize kadar pantolon ve ucu kıvrık ayakkabılar vardır (Çığ, 2000, 20-27). İlahlar tapınma sahnelerinde, otururken veya ayakta insan boyutlarında betimlenmişlerdir. Hayvan ile tanrı ve tanrıça simgelenmiştir. Tanrı sembolleri kullanılmıştır. Yazılıkaya'da bütün Hitit tanrıları tasvir edilmiştir. Elinde taşıdığı silahtan veya etrafında duran hayvandan hangi tanrı olduğu anlaşılmaktadır (Gurney, 198).

Şekil 68: Teşup ve Hepat Kaya Kabartması

Hitit Uygarlığı Ve Sanatı, arkeolojia.blogspot.com [01.01.2022]

Şekil 68'deki Teşup ve Hepat Kaya Kabartmasına bakıldığında soldan sağa doğru Hititlerin Gök tanrısı dağlar üzerinde dururken betimlenmiştir. Hatti ülkesinin Gök

Tanrısı iki dağ tanrısı üzerindedir. Tanrı Arianna ise bir panter üzerinde durmaktadır. Arianna'nın Güneş Tanrıçası, Tanrı Sarruma'dır. Hitit sembollerinden olan çift başlı kartal üzerinde duran iki tanrıçanın kesin olarak hangi tanrıçalar olduğu bilinmemektedir. Figürler önden ve yandan olacak şekilde betimlenmişlerdir (Akurgal, 120-161). IV. Tuthaliya figürü alaydaki diğer kişilerden iki katı büyüklüğünde tasvir edildiği için özel bir unsur teşkil etmektedir (Collins, 140-141). Hepat'ın arkasında, sağ elinin üzerinde kafasız insan vücudu olan, panter üzerinde duran tanrı Hepat'ın oğlu Tanrı Şarruma'dır. Tanrı ailesi tasvir edilir. Hititlerde krallar öldükten sonra tanrılaşmış olarak kabul edilir. "Yazılı kaynaklarda "kral öldü" yerine "tanrı oldu" yazısı bulunmaktadır" (Akurgal, 123).

Hattilerde "Vuruşemu", Hurrilerde "Hepat", Hititlerde "Arianna'nın Güneş Tanrıçası", Geç Hititlerde "Kupaba", adları ile belirtilen aynı tanrıçalar farklı isimlerle sürdürülmüştür. Hepat, Hititlerin baş tanrısı olan gök tanrının eşidir. Hurri dininde Teşup'un karısıdır. Yazılıkaya'da görülen karı-koca tanrı hem Hitit hem Hurri dininde aynı işlevi gören tanrılardır. Gök Tanrı ve Arianna'nın Güneş Tanrıçası bütün betimlemelerde yan yana tasvir edilmişlerdir. Yazılıkaya kabartmalarında kadın tanrılar sol tarafta betimlenmişlerdir (Akurgal, 122).

Şekil 69: Tanrı Sarruma ve Tuthaliya Kabartması

Murat Öcal, Yazılıkaya Açık hava Tapınağı, kulturportali.gov.tr [14.02.2022]

Şekil 69'da Yazılıkaya'da görülen Tanrı Sarruma ve Tuthaliya Kabartması'na bakıldığında Hitit kralı Tuthaliya dini törenlere başkanlık ederken giydiği giysisi ve litus tutarken betimlenmiştir (Collins, 140-141). Figürlerin birbirine sarılırken

betimlenmeleri dikkati çekmektedir. Genellikle yandan ve sıra halinde betimlenen tanrı figürlerinden ayrılmaktadırlar.

Tanrı ve tanrıça betimlemeleri genellikle kabartma şeklinde taş, kaya yüzeylerine yontulmuş bir şekilde görülür. Bu yüzeylerin dışında bazı araç gereçlerin üzerine de betimlemeler yapılmıştır. Bu eşyaların arasında ilk göze çarpan Hititlerin kullandığı mühürlerdir. Bu mühürler köşeli, yuvarlak veya silindirik şekilde görülmektedir. Çeşitli şekillerde olan bu mühürlerin yüzeylerine resimler çizilir. Buna örnek olarak (Bkz. Şekil 70) küp şeklindeki mührün dört yüzüne şekiller işlenmiştir. Küp şekilli mühürlerin sapları sonradan eklenir. Asıl yüzü düzdür. Yüzük şeklinde mühürlerde görülür. Şeritler, nakış, pervaz, spiral, kıvrım, örgü şekilleri kullanılmıştır. Kaya heykellerinde ve kabartmalarında görülen tanrı figürleri ve simgeleri yontulmuştur (Gurney, 1954, 203). Mühür baskılarında çeşitli tanrılar, krallar ve hayvan gibi varlıklar işlenmiştir. Mühürlerde de genel olarak dinsel konular işlenmektedir. Mühürler üzerindeki betimlemelerin kaynağı, tanrı, tanrıça heykelcikleri ve anıt heykellerdir.

Şekil 70: Tarsus Mührü Üzerinde Tanrı Betimlemesi ve Çizimi

Erdoğan Bakla Arşivi, <https://tr.pinterest.com/pin/533535887102990712/> [21.02.2022]

Şekil 70'teki Tarsus Mührü 'ne bakıldığında çeşitli konulu betimlemelerin yapıldığı görülmektedir. Mühürler mektup, anlaşma gibi kağıtlarda kullanılan ayrıca üzerinde dualar, büyüsel yazılar olan koruyuculuğuna inanılan, çeşitli madenlerden yapılan bir eşyadır (Darga, 1992, 68). Eserin sağ bölgesinde Fırtına tanrısının himayesinde sivri külahlı tanrılar ve mührün solunda Arianna Güneş tanrısı bulunmaktadır (Özkan, 256). Her figür ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Beş yüzeylidir ve her yüzeyinde mühür, Eser araştırmacılar tarafından Tarsus Mührü olarak isimlendirmiştir. Yüzeylerde betimlemeler yapıldıktan sonra figürlerin etrafı çizgiler ile sınırlandırılmıştır. Oturan

tanrıça karşısında kısa giysili kral yer almaktadır. Diğer yüzeylerde ise tanrıçalar, dua eden kişiler ve uzunca giysili kartal başlı karışık varlıklar dikkati çekmektedir (Darga, 71-72).

4. TÜRK SANATINA KAYANAKLIK EDEN HATTİ VE HİTİT ESERLERİ

Taine'e göre, bir sanat eserinin oluşumunda şu etkenler rol oynamaktadır: 1. Sanat eserini doğuran doğal ve sosyal çevre. 2. Sanatın oluşmasına etki yapan kalıtım ile ilgili ögeler. Her ırkın kendine göre özelliği sanatta görülür. 3. Tarihin gelişimine tanık olan zaman işte bu sebeplerle kültürel varlıkları kendilerine tema olarak seçen Türk sanatçıları Hatti ve Hitit sanatında görülen izleri eserleriyle Türk resim sanatında taşımıştır (Çubukçu, 57, 1991).

Sanatçıların ele aldığı Hitit ve Hatti temalı çalışmalar zaman zaman salt kendi çizgileriyle, zaman zaman da Anadolu'nun diğer önemli kültürel imgeleriyle harmanlayarak sanat tarihindeki yerini almıştır. Anadolu kültür değerlerimiz olan Hatti ve Hitit sanatını eserlerinde işleyen Türk sanatçılardan bazıları Süleyman Saim Tekcan, Lütfü Kaplanoglu, Kadir Şişginoğlu, Nilgün Ayşecik Çevik, Mehmet Hacıfettahoğlu, Mehmet Ali Doğan'dır.

4.1. Süleyman Saim TEKCAN

İncelemelere göre Anadolu'da yaşamış olan medeniyetler içerisinde Hatti ve Hitit kültürü diğer medeniyetlere göre Türk sanatçılara daha fazla ilham kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Hatti ve Hitit kültüründen etkilenen sanatçıların başında Süleyman Saim Tekcan gelmektedir. Tekcan birçok eserinde Anadolu kültürü içinde Hatti ve Hitit kültürüne yazı, röportaj ve eserlerinde yer verir.

1940 yılında Trabzon'da doğan sanatçı 1960-1961 Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş bölümünden mezun olmuştur. Mimar Sinan Üniversitesinde lisansüstü ve sanatta yeterlilik yaptıktan sonra 1968-1975 Atatürk Eğitim Fakültesi'nde, daha sonrasında Mimar Sinan Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışıp emekli olmuştur. 1996 yılında Yeditepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'ni kurdu. 2006 yılında İMOGA-İstanbul Grafik Sanatlar Müzesini kuran Tekcan ülkenin bu alandaki en büyük eksikliklerinden bir tanesini, tek başına üstlenerek kendine bir misyon edinmiştir.

Süleyman Saim Tekcan, üretmiş olduğu eserlerde yaşadığı toprağın üstünden ve altında canlı cansız ne geçerse geçsin hissedilip görünür hale gelerek kültürel envantere değer görmesi için uğraşan duyarlı bir sanatçıdır. Bu duyarlılıkla onun “Uygarlıklar serisi altında Türk çeşitlemeleri, Uygarlık Karmaşığı, Hitit’e Gönderme, Anadolu’dan gelen gibi isimler verdiği, Anadolu uygarlık serilerinden, ana tanrıça biçimlerinden, Hitit kursundan, geyikli etandarların mezar taşlarından esinlenmiş elek baskı serileri üretir” (Germaner, 2006: 14’ten aktaran Merve Köken, 59, 2014). Bu seriler hem baskı resim hem de pentürle yer yer soyutlamalar, yer yer soyut ya da somut dönüşümlerle kültür dinamikleri üzerine sanatçının ürettiği eserlerdendir.

Sanatçı ile yapılan bir görüşmede “Anadolu Uygarlıkları içinde bizi en çok etkileyen Hitit Dönemi ve eserleri olmuştur” diye ifade eder (Kişisel iletişim, Şubat 2014’ten aktaran Merve Köken 59, 2014). Tez araştırmasında Anadolu kültürleri içinde kültürel imgelerinin plastik sanatlara yansması en fazla görünen medeniyetin Hitit kültürü olduğu görülmektedir. Tekcan Türk Sanatında Hitit kültürüne dayalı eserler üreten sanatçılara ilham olan bir sanatçıdır.

Sanatçı eserlerini üretirken Anadolu kültüründen beslenmiş ve eserlerine yansıtmıştır. Üretilen bu eserler Tekcan’ın teknik zenginlik ve donanımıyla her biri bir baş yapıt halini alır. Sanatçı eserlerinde güneş kurslarını, geyikleri ve idolleri daha çok işlemiştir.

Tekcan’ın son dönem çalışmalarını yine İdoller dizisi oluşturur. Esas olarak büyük boy tuvallerden oluşan bu çalışmalar hem Hitit (Eti) kökenli geleneksel idollere göndermede bulunmakta, hem de aynı kültürün mirasçısı çağdaş bir sanatçının benzer duyularının formudurlar (Kahraman, 2011: 17’ den aktaran Merve Köken 62, 2014).

Bu imgelem duyumsamalarının yansımaları yoğun kültürel kodlar içerir ve izleyici ye yoğun sorumluluklar yükler. Simgesel yaklaşımlardaki aktarmalı kültürel imgelerin atalardan gelen sorumluluğuyla izleyiciye aktarılan bu yükü hafifleterek betimleyen Tekcan, bu anlamda ayrıca başarılı bir sanatçıdır.

Şekil 71: Süleyman Saim Tekcan, Uygarlıklar Serisi

Süleyman Saim Tekcan Eserler, <http://suleymansaimtekcan.com/>

Son dönem yapıtları arasında özellikle büyük ebatlı heykelleri anıtsal nitelikleriyle dikkat çekmektedir. Sanatçı, Anadolu aşığı, kültürel kodların takipçisi olarak;

“Atlar, benim için çok önemli. Kültürümüz için de çok önemli. Dünyada kaç tane imparatorluk kurulmuşsa bütün bu kurulan imparatorlukları insanlar tek başlarına kurmamışlardır. Eğer atlar olmasaydı, imparatorlukların hiçbirisi olmayacaktı. Orta Asya’dan Anadolu’ya gelişimiz at sırtında olmuş. Roma imparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu, Çin İmparatorluğu hangi imparatorluk varsa atla insan ilişkisiyle ancak kurulabilmiş. At çok önemli bir yaratık ve insana en yakın olan bir yaratık. Onun için at benim konu olarak seçtiğim yaratıklardan bir tanesi. Bazen başı üzerinde Hitit Güneşi yer alır bazen daha farklı bir şekilde Hitit uygarlığı ile bağ kurarak, At ve Hitit ilişkisi kurarak yapmış olduğum birçok resmim ve heykelim var” demiştir (Kişisel iletişim, Şubat 2014’ten aktaran Merve Köken, 60, 2014).

Ayrıca sanatçının;

“Hitit Dönemi eserleri özellikle güneş kursları çok ilginçtir. Bunlar aslında birer idoldür. İnsanlar o idolleri hangi amaçlarla yaptıkları da bellidir. O yaşanan dönemlerde Tanrı-insan ilişkisi çok farklı bir biçimde olageldi. Hâlâ da olagelmekte. O dönemlerde bu idol dediğimiz şeylerde de aslında yarı tanrısal anlam yüklü olan şeylerdir ve form olarak, biçim olarak ciddi estetik yapılara sahiptir. Ben bir dönem onlar üzerinde nasıl bir çağdaş yaratabilirim, resimsel anlatımı ne olabilir diye düşünmeye başladım ve İdoller Serisi diye bir seri yaptım” (Kişisel iletişim, Şubat 2014’ den aktaran Merve Köken).

Şekil 72: Süleyman Saim Tekcan, İdoller Serisi

Süleyman Saim Tekcan Eserler, <http://suleymansaimtekcan.com>

“Tekcan, İdol serisinin insan formuyla ilişkilendirilmesi üzerine şu sözleriyle devam etmektedir; “İnsan tanrısal bir yapıyla ilişkilendirilen bir yapı. İnsan düşünen bir yaratık ve hem tanrıya çok yakın hem tanrının yarattığı fakat tanrıya karşı olan biçimlerin içerisinde belki de tanrıyı varlık olarak büyüten ve ona belli bir şey yükleyen bir yapı” (Kişisel iletişim, Şubat 2014’ten aktaran Merve Köken). Hititler aslında tam din kaynaklı sanat ülkesidir. Dinin göstergeleri sanatla ifade edilerek varlığını gösterir.

4.2. Lütfü KAPLANOĞLU

“Erzurum doğumlu olan sanatçı, lisans ve lisansüstü eğitimlerini Atatürk Üniversitesi’nde tamamladı. Aynı üniversitede 1998 yılında Araştırma görevlisi olarak başladığı akademisyenlik serüvenine 2012 yılında Yrd. Doç. ve 2013 yılında da Doçent olarak görevine devam etti. 2014 yılında ise Atatürk Üniversitesi’nden ayrılarak Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sanat Bölümü, Bileşik Sanatlar Anasanat Dalında öğretim üyesi olarak görevine devam etmekte, resim ve baskıresim derslerini yürütmektedir. Akademisyen kişiliği yanı sıra uluslararası ve ulusal kişisel sergiler ve çalıştaylar düzenledi, makaleler ve bildiriler yayınladı. 2016 Uluslararası Engravist Baskıresim Etkinlikleri topluluğunu kuran Kaplanoğlu sayısız çalıştaylar yürüttü ve Uluslararası Baskıresim Sempozyumu ile Uluslararası Online Baskıresim Bienalini düzenledi” (Anadolu Uygarlıklarından İzler, 2021, 86).

Lütfü Kaplanoğlu, 2022 yılında Profesör unvanı ile akademisyenlik serüvenine devam etmektedir.

Lütfü Kaplanoğlu, Doğu- Batı sentezi bağlamında ele aldığı ve kültürel kodlar üzerinde yoğunlaştırdığı çalışmalarını ‘Hititlerin kodları’ olarak ele alıp bu tema içerisinde yurt içi ve yurt dışında birkaç sergi açmıştır. Yapmış olduğu bu önemli eserleri ile geçmişin izlerini geleceğe taşır ve günümüz anlayışıyla karşılaştırmalarını

yapar. Sanatçının yaptığı bu eserler pentür ve gravür baskı tekniklerinden oluşurken gravürde aquatint, mezzotint, kuru kazı, mono tip, transfer baskı çeşitleri ve fotogravür yöntemlerini kullanmıştır. Bu tekniklerin yanında ağaç baskı yöntemine kazandırmış olduğu osbcut tekniğiyle hem yüksek hem de tümsek baskı teknikleriyle Hitit çalışmaları yapmıştır. Anadolu'nun Kültürel mirasına sahip çıkan ve Anadolu'nun geçmişini araştıran sanatçı, Anadolu uygarlıklarından etkilenmiş ve bu etkileşimin sonucun eserlerine yansımıştır.

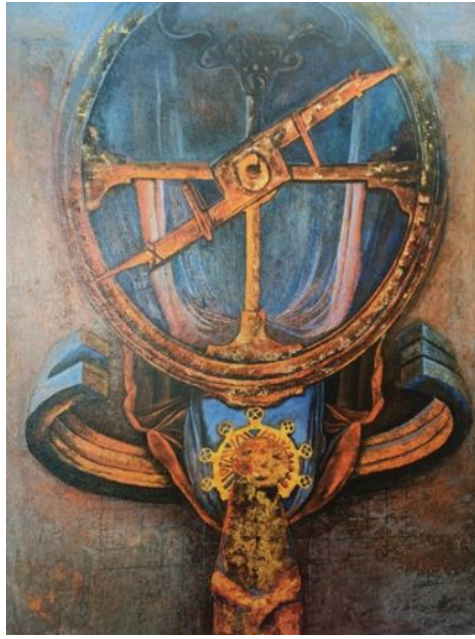
Kaplanoglu Anadolu'yu simgeleriyle yansıtan eserlerinde “Anadolu'nun kültürel zenginlik ve bereketini, bu topraklardaki birlikte yaşama istenç ve iradesini resimlerimle yansıtmaya çalıştım” der (Erzurum Gazetesi, [05.03.2022]).

Sanatçı Anadolu'yu ve özellikle Hititleri tema olarak seçtiği çalışmalarını anlatırken tarihi hissetme konusunda şöyle der; “Sanatçıya göre tarihi hissetmek farkındalık sağlayarak içselleştirmeyi bilmek, toplumların özü üzerine odaklanmak, gerçek varlığı bütünüyle algılamayı sağlamaktadır” (ciddigazete.com, 2018). Kültürel miras sanatçının hayal gücünde harmanlanarak sanatla buluşurken; geçmişten geleceğe değerler aktarmanın en güzel yolunun resimler olduğunu hissettirir ve kültürel etkileşimleri eserlerinde. İzleyiciye yaşatmayı hedefler. Sanatçının bu sezgisel yaklaşımı güçlü bir etkileşim sağlar ve sanatı tarihin izlerinde şekillendirmek bitkinin köklerine su vermeye benzer. Değerlere sahip çıkmak sanatçı duyarlılığında yeniden var olmaya dönüşür. Bu anlamda var olma Nazlı Ortan Özgür'ün bir makalesinde Lütfü Kaplanoglu şu şekilde anlatılmaktadır:

“Sembolist dilinden Anadolu'daki tüm uygarlıklara ve dinlere eşit mesafede olduğu anlaşılan sanatçının doğduğu büyüdüğü toprakların imgelerini karşılaştırmak için Doğu –Batı sentezine dönük çalışmalar yaptığı görülmüştür. Geçmiş çalışmalarında daha sembolist bir üslup kullanan Kaplanoglu, son dönem çalışmalarında kültürel kodların izlerinin görünmeyen kısımları üzerine yoğunlaşarak ortaya çıkan imgeleri yakalamaya çalışmıştır. Kültürel miras konusundaki bu duyarlılıkta Lütfü Kaplanoglu'nun sanat tarihi alt yapısının ve bu alt yapıyla oluşturduğu eserlerin etkisi büyüktür. Eserlerinde, okunan ve dinlenen bütün veriler bellekte sentez oluşturarak renk, biçim ve içerik yönünden sanat alımlayıcılarıyla paylaşılan yeni bir dataya dönüşmektedir. Bu data, sanatçı tarafından Anadolu coğrafyasının binlerce yıllık tarihsel birikiminin dışavurumu olarak paylaşılmaktadır. Bu bağlamda çok çeşitli kültür ve uygarlıkların birleşme ve çatışma noktasında yer alan ve Anadolu'nun kültürel kodlarını yaptığı çalışmaların merkezine koyan sanatçı; çocukluğundan beri yaşanan hikâyelere, yaşanmış gerçeklere ve tarihsel olaylara karşı bir ilgisinin olduğunu söylemektedir. Bu nedenle eserlerini geçmiş kültürlerle ve yaşanmış kodlarla ilişkilendirerek zenginleştirdiğini ifade etmektedir” (Özgür, 2021, 170).

Resimlerinde simgelerle ve gizil anlatım yollarını seçen sanatçı izleyicide merak uyandırmaktadır. Uygarlıkların belli başlı sembollerini resimlerinde işlemiştir. Sanatsal açıdan uygarlıkların belli başlı formlarını ve simgelerini resimlerinde çeşitli resim unsurlarıyla birlikte işlemiştir.

Kaplanoğlu'nun eserlerinde ana tanrıça figürleri ve güneş kursları fazlaca görünmektedir. Sanatçı Dünyayı omuzları üzerinde taşıyan ana tanrıça imgesi ya da pusulaya benzeyen daire Anadolu'nun tarihi izinde zamansal periyodlara vurgu yapar.

Şekil 73: Lütfü Kaplanoğlu, Miras

Anadolu Uygarlıklarından İzler, AKM İstanbul Resim Heykel Sergisi, 2021

Şekil 73'e bakıldığında Miras adlı eserin büyük ebatlarda yapıldığı görülmektedir. Bir eserin büyük ebatlarda olması ve insanın eser karşısında küçük hissetmesi eserin yüceliğine dikkat çekmektedir. Miras adlı eserin ölçülerinin büyük olması tanrıçanın yüceliğini vurgulamaktadır.

Gravürlerinde daha çok Hititlerin Tanrı Tanrıça figürlerini kullanan Kaplanoğlu, bir röportajında tanrıçaları ele alma biçiminde düşünen, sorgulayan, felsefi derinliği olan kişiler üzerinden temaları ele aldığını dile getirmektedir. Hititler tanrıçalarında bereket anlamında yeniliği, üretmeyi ele aldığı figürler olarak gerçekleştirmiştir. Sanatçı bu anlamda resimlerinde kadının gücünü çok iyi yansıtmayı başarmıştır. Bazen simgeleri resmin ön planında tuttuğunu bazen de resimlerinde farklı yazı stillerini kullandığını dile getirmiştir (Hayat Sanattır, Lütfü Kaplanoğlu ile yapılan röportaj).

Şekil 74: Lütfü Kaplanoğlu, Hitit Konulu Eseri

Lütfü Kaplanoğlu Eserler, <https://www.lutfukaplanoglu.com/category/resimler/>) [05.04.2022]

Şekil 75: Lütfü Kaplanoğlu, Hitit Konulu Eseri

Lütfü Kaplanoğlu Eserler, <https://www.lutfukaplanoglu.com/category/resimler/>) [05.04.2021]

Şekil 74 ve Şekil 75’te görülen eserlere bakıldığında resmin merkezine gelecek şekilde tanrı veya tanrıçalar konumlandırılmıştır. Ana merkezde olan bu figürlerin merkeze konumlandırılması, izleyicinin dikkatini çeker. Başlıca Hitit tanrı ve tanrıça heykelcik figürlerini göstermektedirler. Orta noktada olan ana figür haricinde kalan diğer figürler belli başlı tanrısal özellikleri ile ana figürün arkasında durmaktadırlar. Detaya

girilmeyen bu figürle ayrıntılı olarak resmedilen ana tanrıça bir denge oluşturmaktadır. Resimlerin geneline bakıldığında renk unsurunun yetkin bir şekilde kullanıldığı görünür. Sıcak soğuk renklerin dağılımı figürler arasında, kullanılan şekiller arasında izleyiciye rahat bir geçiş unsuru yaratırken ana tanrıça figürleriyle kadının yüceliğini izleyiciye yansıtmak ister.

Şekil 76: Lütü Kaplanoğlu, Hitit Konulu Resim

Lütü Kaplanoğlu Eserler, <https://www.lutfukaplanoglu.com/category/resimler/>

Şekil 77: Lütü Kaplanoğlu, Hitit Konulu Resim

Lütü Kaplanoğlu Eserler, <https://www.lutfukaplanoglu.com/category/resimler/>

Şekil 76 ve Şekil 77’ de kullanılan bu figürler Anadolu’ya bırakılmış başka kültürlerim imgeleriyle sarmalanmış bir şekilde renk ve biçim unsurları, doluluk ve boşluk unsurları dengeli bir şekilde işlenmiştir. Anadolu’nun geleneksel motifleri ile figürler

zenginleştirilmiştir. Hitit sanatında yapılan tanrı ve tanrıça heykelciklerinin genel durağanlığı sanatçının resimlerinde yansıtılmıştır. Heykelciklerde malzemeden kaynaklanan bu durağanlık sanatçının resimlerinde renk armonisi ve diğer kültürel öğelerin birleşimiyle renklenir ve kültürel miras sunumuma dönüşür.

4.3. Kadir ŞİŞGİNOĞLU

1961 yılında Sungurlu’da doğan sanatçı 1983 yılında Gazi Eğitim Fakültesi Resim Bölümü’nden mezun olmuştur. 12 yıl resim-iş öğretmenliğinden sonra 1995 yılında KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi Resim Bölümüne Öğretim Görevlisi olarak atanan sanatçı 28 kişisel sergi, 400 kadar grup, yarışmalı ve karma sergilere katılmıştır. Ulusal düzeyde katıldığı yarışmalardan altı ödül kazanan Şişginoğlu’na 2012 yılında GÖRSED (Görsel Sanat Eğitimcileri Derneği) tarafından “yılın sanat eğitimcisi” ödülü verilmiştir.

Balamir, (2015) Kadir Şişginoğlu ve eserleri hakkında şu sözlerini dile getirmektedir;

“Sanat, öz ve biçim bütünlüğüdür. Özden yoksun olan biçimin tutarlılığı tartışılır. Kadir Şişginoğlu, özünün anlamlarını resmin dilinde biçimlere dönüştürüyor. Fantastik mekanlarda güvercinler suskun şarkılar söylüyorlar, şiirleşen renklerde dinlediğiniz. Fantezi, bireysel isteklere göre biçimleme ve amacı da somut bir işlevi vurgulamak olmasada, Kadir Şişginoğlu’nun resimlerindeki amaç; insanı özeleştirir erdeminde zaman ötesine taşımaktır. Sanallaşmış mekanlarda resim sanatının bugünkü dilini vurgulama kaygıları da resmin görsel zenginliğini arttırmaktadır. Kadir Şişginoğlu’nun güvercinleri uzak iklimlerde yaşayan, düşler ülkesinin kuşlarıdır, bugünün güvercinleri gibi görünseler de... Onlar kapitalist bir dünyada manevi değerlerin, insanlardan yana güzel değerlerin yaşatılması isteğinin sembolleridir. Resimler bugünün modern anlayışında biçimlenseler de renkler izlenimcilerdeki gibi ışık ışıktır. Ve kompozisyonlarda büyü, gizemli bir atmosfer oluştururlar”

Kadir Şişginoğlu Anadolu’nun tarihi zenginliklerine, kültürel mirasına, Hititlerden günümüze gelen sanatsal değerlere sahip çıkmaktadır. Doğup büyüdüğü şehrin kültürel mirasın en güzellerinden olması duyarlılığının başlangıcını oluşturur ve serinlerinde Anadolu’yu bir bütün olarak ele alır. Bu bütünde kültürler arası geçişler söz konusudur.

Konu olarak Anadolu uygarlıklarını işleyen sanatçı resimlerinde uygarlıkların sembollerini kullanarak tarihimizi canlı tutmaktadır ve bu izleri çeşitli renk uyumlarıyla seyirciye aktarır. Anadolu uygarlıklarını doğa ile iç içe alan sanatçı köklerinden beslenerek sanata değer katar. (Gözüm, 2015) Ümit Yaşar Gözüm (2015) şöyle eklemektedir; “Kadir Şişginoğlu, çağdaş dünyanın sanat algısına ve sanat

dünyasının sorunlarına, Anadolu'nun onikibin yıllık tarihsel perspektifinden bakmak gerektiğine inananlardandır.”

Resimlerinde temel öğeler olarak güvercileri kullanan sanatçı, tarih sahnelerini figüratif bir anlayışla resmetmektedir. Kentin uygarlık izlerinden beslenen sanatçı çeşitli Hatti kökenli Hitit sembollerini işlemektedir. Bu sembolleri zengin renk skalasıyla birleştiren sanatçı güçlü desen tekniğini de kullanmaktadır. Resimlerinde ki figürleri gölge ve ışık ile birleştiren sanatçı eserine güçlü bir devinim katmaktadır.

Ümit Yaşar Gözüm (2015) Kadir Şişginoğlu'nun resimlerine yönelik şu yorumu yapmaktadır;

“Sanatçının alev parlaklığındaki renklerinin beyinlerde iz bırakmasının ardında, strüktürel doku, pentür dili ve boya kullanım tekniği yatmaktadır. Alışılmış renk skalasına sadık kalmayarak, kendi renklerini oluşturmanın yanı sıra kompozisyon ve biçimler üzerindeki hakimiyetinin büyük rolü olduğu kanısındayım”.

Bu rolde sanatçı kültürel mirasa sahip çıkar ve gelecek nesillere resimleriyle çok kültürlülüğü yaşatır, tarihsel süreci ustalıkla hissettirir.

Sanatçı toplumun çağdaşlık seviyesine çıkabilmesi için toplumun tarihsel geçmişini, kültürel mirasını bilmesi gerektiğini resimleriyle savunur. Şişginoğlu'na göre (2018) bireylerin köklerini bilme, araştırma sorumluluğunun olduğunu tarih ve kültür bilinci oluşturmasının gerektiğini savunmaktadır. Toplamlar kendi varlıklarını anlamlandırmada güçlü bir tutum izlerlerse gelecekte ancak bu tutumla var olmaya devam edeceklerini savunmaktadır.

Şekil 78: Kadir Şişginoğlu, Hititlerin İzinde Güvercin Düşleri Serisi

Kadir Şişginoğlu Eserler, <https://www.facebook.com/KadirSisginogluGuvercinDusleri/> [07.04.2022]

Şekil 79: Kadir Şişginoğlu, Güvercin Düşleri Serisi

Kadir Şişginoğlu Eserler, <https://brhd.org.tr/uyeler/kadir-sisginoglu/> [07.04.2022]

Hitit ve Hatti kültüründe var olan tanrı- tanrıça figürlerini, o figürlere eşlik eden aurayı başarılı bir şekilde ele alan Şişginoğlu tanrısallığı, tinselliği barışı temsil eden güvercinlerle temsil ederken aslında dinlerin ve medeniyetlerin çözüm ve barışçı yönlerine dikkat çeker.

Şekil 80: Kadir Şişginoğlu, Hitit İmgeli Resim

Kadir Şişginoğlu Eserler, <https://www.facebook.com/KadirSisginogluGuvercinDusleri/> [05.04.2022]

Şekil 81: Kadir Şişginoğlu, Hitit İmgeli Resim

Kadir Şişginoğlu Eserler, <https://www.facebook.com/KadirSisginogluGuvercinDusleri/> [08.04.2022]

Şekil 82: Kadir Şişginoğlu Hitit İmgeli Resim

Kadir Şişginoğlu Eserler, www.facebook.com [08.04.2022]

Şekil 83: Kadir Şişginoğlu Hitit İmgeli Resim

Kadir Şişginoğlu Eserler, www.facebook.com [09.04.2022]

4.4. Nilgün AYŞECİK ÇEVİK

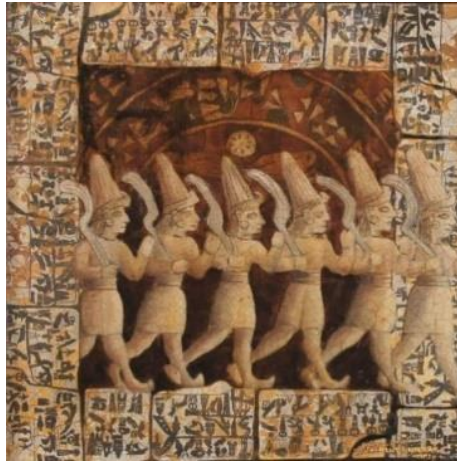
1979 yılında Samsun Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü'nden mezun olan sanatçı, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde lisans eğitimini bitirdi. Resim öğretmeni olarak Çorum'da çalıştı. Birleşmiş Ressamlar Derneği ve Geleneksel Sanatlar Derneği üyesidir. Yurtiçi ve yurtdışında kişisel sergiler başta olmak üzere birçok sergi açmıştır

Eserlerinde resim teknikleri arasından ebru tekniğini kullanarak figüratif yorumlar yapmaktadır. Eserlerini ebru tekniğinden yararlanarak plastik sanatlar formunda yorumlamaktadır. Bu tekniği plastik sanatlar formunda kullanarak çağdaş bir sanat anlayışı geliştirmiştir.

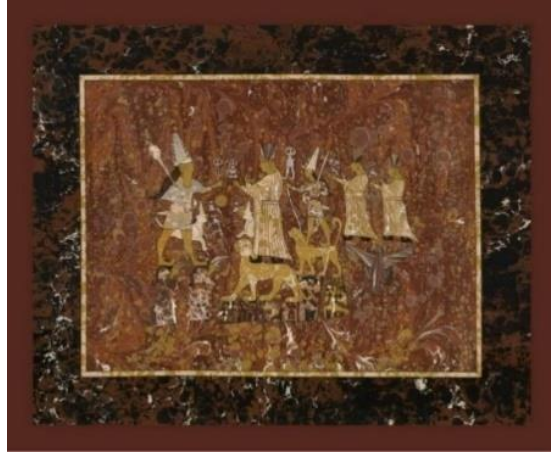
Eserlerinde Hitit ve Hatti kültüründeki tanrı ve tanrıça figürlerini ebru tekniğinde betimleyen sanatçı, yaşamakta olduğu şehrin tarih ve kültürel kalıntıları ile beslenerek belleğinde oluşturduğu imgeleri geçmiş ve gelecek kıyaslamasıyla ele almaktadır. Daha çok figür gruplarının fütüristik mantıktaki hareket algısına ilgi duyduğu eserlerinden anlaşılmaktadır.

Çevik, (Bkz. 84,85,86,87)taşların oyularak yapıldığı tanrı tanrıça heykelleri ya da kil kabartmalarından oluşan figür gruplarının dokusal özelliklerini yine parçalı ya da dokulu görünümdeki ebru tekniğiyle harmanlayarak disiplinler arası dokunun iz ve anlamlarını arar.

Hititler Kültür ve Sanat Derneği kurma hazırlıkları içinde olan sanatçı kültürümüzü bir çatı altında toplamayı hedefleyen zengin çalışmalarında geleneksel öğeleri ön plana çıkarır.

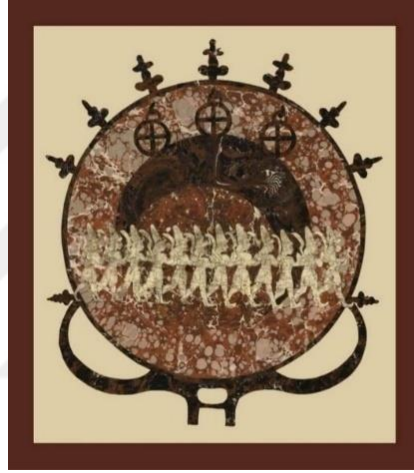

Şekil 84: Nilgün Ayşecik Çevik, Tanrılar

Şekil 85: Nilgün Ayşecik Çevik, Tanrı Teşup ve Hapat

Nilgün Ayşecik Çevik Arşivi

Şekil 86: Hitit Güneşi İçinde 12 Tanrı

Nilgün Ayşecik Çevik Arşivi

Şekil 87: Hitit Tanrısı İlluyanka

Nilgün Ayşecik Çevik Arşivi

4.5. Mehmet HACİFETTAHOĞLU

1978’de Trabzon’da doğdu. 2001 yılında KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Resim İş Eğitimi Bölümü Grafik ana sanat dalını dereceyle bitirdi. Ulusal ve uluslararası yüzü aşkın sergide yer aldı. Yurtiçi ve yurtdışı birçok özel koleksiyonda resim, heykel, rölyef, vitray, grafik alanında çalışmaları bulunmaktadır. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümünde Yüksek Lisans öğrenimini tamamlamıştır. Karadeniz Plastik Sanatlar Derneği, Birleşmiş Ressamlar ve Heykeltıraşlar Derneği Üyesidir. Halen Trabzon’da Sanat eğitimcisi olarak görevini sürdürmekte, çalışmalarına Resim-Heykel atölyesinde devam etmektedir (Bellek Anadolu Sergisi, 62, 2022).

Şekil 88: Mehmet Hacifettahoğlu, Geçmişin İzinde

Anadolu Medeniyetleri Müzesi Sergi Katalogları, 2022. Türk Tarih Kurumu Yayınları, XXI. Dizi-S:17, Ankara.

Geçmiş olmayan bir ulusun geleceğinden asla söz edilemez. Yaşadığımız coğrafyanın bilinen insanlık tarihinden çok daha eski yaşamlara ev sahipliği etmiş olması o coğrafyada yaşayan ulusun geleceğinin en büyük teminatıdır. Bellek Anadolu Projesi adı altında; Hitit Uygarlığı ve sanatının simgesi sayılan, güneşi simgeleyen Hacifettahoğlu, Anadolu’nun en eski uygarlığı olan Hattilere ait Güneş Kursu ile Anadolu kültüründen esinlenerek o esin kaynağını resminin ana figürlerde birleştirir. Bu durumu “Tarihin derinliklerinden günümüze kadar gelen anlam yüklü bu imgeler geçmişin günümüze olduğu gibi günümüzün de geleceğe taşınmasında tuvalim üzerinde yorumlamaya çalıştığım şekliyle barışla ışığı olmaya devam etsin” şeklinde açıklar (Bellek

Anadolu Sergisi, 62, 2022). Güneş kursu Anadolu kültürünün ya da Eti kültürü olarak anılan Hitit kültürünün en bilinen simgelerinden olup halo, halos, aureleo olarak tinselliğin simgesidir. Tanrısal ışığı olarak anlamlandırılan bu simse Hacıfettahoğlu'nun eserinde (Bkz. Şekil 87) bir figürün kafası olarak karşımıza çıkar ve dikey-yatay formlarıyla beden-ruh ikilemindeki sorgulamayı ifade eder.

4.6. Mehmet Ali DOĞAN

Mehmet Ali Doğan Elazığ'da 1970'te doğmuştur. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim bölümünde baskı teknikleri eğitimi almıştır. Baskı teknikleri alanında uzmanlaşan sanatçı çeşitli yarışmalara, sergilere katılarak çeşitli ödüller kazanmıştır. Baskı teknikleri ile Anadolu Uygarlıkları adına çeşitli eserler ortaya çıkarmıştır. Mehmet Ali Doğan, Anadolu kültürü etkisinde kalarak “Anadolu Uygarlıkları Çeşitlemeleri” adlı resimlerini üretmiştir. Sanatçı Anadolu Uygarlıkları etkisinde kalarak yaptığı eserler hakkında şöyle söylemektedir;

“Ben Anadolu insanıyım. Hepimiz Anadolu insanıyız. Bir mozaik deniliyor, bize küçüklüğümüzden beri bir mozaik üzerinde yaşadığımız anlatıldı, öğretili. Büyüdük, hakikaten de bir mozaik olduğumuzun farkına vardık. “Anadolu Uygarlıkları Çeşitlemeleri” serisine başlarken de amacım şuydu; Anadolu'da herhangi bir kültür olabilir, Hitit olabilir ama genelde Hitit oldu benim için. O dönemde kullanılan formlar ile günümüzde yaşayan sanatçıların üretim eserlerini yan yana getirdiğimizde aradaki stilizasyon farkı nedir? Kült oluş biçimlerindeki ayrıcalıklar nelerdir?” (Kişisel iletişim, Şubat 2014'ten aktaran Merve Köken 70, 2014).

Sanatçı çoğunlukla Hitit sanatı üzerine eserler üretmiştir. Hitit sanatında kullanılan formlar, biçimler, kült objeler sanatçının üzerinde günümüz eserleri ile karşılaştırılması ve araştırılması gerekirken bir etkiye neden olmuştur.

Şekil 89: Mehmet Ali Doğan, Anadolu Uygarlıkları Çeşitlemeleri Serisi

Sanatçı bir röportajında Anadolu Uygarlıkları konulu çalışmalarını yaparken eserlerin iç mekân içerisinde sergilenirmişçesine görünmesini istediğini belirtmiştir. İç mekân olarak günümüz iç mekân yapılarını kullandığını ve müze ortamı yaratmaya çalıştığını söylemiştir. Resimlerine bakıldığında (Bkz. Şekil 89) eserlerin kontur çizgileri ile vurgulandığı görülmektedir. Eserlerin o dönemki duruş pozisyonları değiştirilmeden resmin içerisinde olduğu gibi kullanılmıştır. Renklerin kullanılış noktaları ve resimde kullanılan kompozisyon öğeleri arasında bir uyum görülmektedir (Kişisel iletişim, Şubat 2014’ten aktaran, Merve Köken 71, 2014).

Resimde çoğunlukla mavi rengin tonları kullanılmıştır. (Bkz. Şekil 90) Sanatçı rengin açık koyu dengeleminden yararlanmaktadır. Serigrafi baskı eserinde geometrik şekiller, çizgiler, zıt renkler kullanılmıştır. Resmin merkezinde Hititlerin önemli formları yan yana bir dizi halinde gösterilmiştir.

“Bilhassa Çorum’u gezip, Hititlerin yaşadığı merkezi görüp oradan aldığım biçimlerle resimler ürettim. Hititlerin yazıtlarıyla ilgili çalışmalar yaptım ama daha çok Hitit Güneşi ve Hitit güneşinin versiyonları olan bazı formlar üzerinde resimler ürettim. Çünkü bu biçimlerin oval yapısı ve sağa sola diyagonal biçimleriyle bana özel gelmiştir” (Kişisel iletişim, Şubat 2014’ten Merve Köken 71, 2014).

Şekil 90: Mehmet Ali Doğan, Anadolu Uygarlıkları Serisi

Mehmet Ali Doğan Arşivi, www.mehmetalidogan.com [15.04.2022]

“Kendi özelinde seramik çalışmalarında, günlük kullanım yaşamlarındaki malzemelerde süslemelere dönük kendi çağlarında formları, figürleri hep kullanmışlar. Bunlar stilize formlar olduğu için her zaman özel ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Örneğin, günlük kullanıma dönük bir aslan formunu testiye dönüştürmüşler. Bir çanağın üstüne renkli bezemelerin dışında ayrıyeten bir aslan başı yapmayı tercih etmişler. Bu onların estetikte ne kadar doğaya dönük olduklarının bir göstergesidir. Neticede Hititler gerekli soyutlamayı gerekli stilizasyonu yapmışlar. Benim için hazır bir malzemeydi. Ben o hazır malzemeden faydalanıp plastik etkileri oluşturmaya çalıştım” demiştir (Kişisel iletişim, Şubat 2014’ten aktaran Merve Köken 71, 2014).

Şekil 91: Mehmet Ali Doğan, Anadolu Uygarlıkları Çeşitlemeleri Serisi

Mehmet Ali Doğan Arşivi, www.mehmetalidogan.com [06.04.2022]

6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İnsanlık tarihi başlangıcından günümüze kadar birçok medeniyet kurulmuş, bu medeniyetler içinde çok farklı kültürler bu yaşam tarihinde kendilerine yer edinmiştir. Bu kültürler içindeki Hatti ve Hititler Anadolu'yu yurt edip kültürlerini yaşamış ve yapmış oldukları eserleri günümüze kültürel miras olarak bırakmışlardır.

Anadolu' nun kültür katmanları da bu kültür çeşitliliğini bizlere göstermektedir. Anadolu uygarlıklarından olan Hatti ve Hitit Uygarlıkları Anadolu' nun önemli değerlerini oluşturmaktadırlar. Hatti ve Hitit halkları birbirinden dil, din, ırk bakımından farklıdır. Anadolu'da yaşayan Hattili halk küçük beylikler şeklinde Anadolu'da yaşamıştır. Hattili halk sanatı bu savaş sonucunda yok olmamış ve Hititler ile birlikte kendini sürdürmüştür. Hatti sanatı, Assur Ticaret Kolonileri etkileşimi sonucunda değişmiş ve Hitit sanatı adında yeni bir sanat ortaya çıkmıştır.

Sanat bağlamında incelenen, birçok halka ev sahipliği yapan Anadolu sanat anlamında çok zenginliklere sahip olduğunu görmekteyiz. Dini yaşamlarının uygarlıkların sanatlarına yansımıştır. Ana tanrıça ve tanrı anlayışı hâkimdir. Bereketin sembolü olan tanrıçalar büyük göğüslü, göğüslerinin tutar vaziyette, çıplak ve ayakta betimlenmişlerdir. Hatti ve Hitit halkının genel sanat eserlerine bakıldığında bir malzemedan yontulan üç boyutlu eserlerdir ve Hattiler için de Hitit adlandırması kullanılmıştır. Stilize edilmiş Hatti tanrıça heykelcikleri yüzleri belli olmayan, ayakta ve çıplak olarak betimlenmiş şekildedirler.

Hatti-Hitit tanrılarına bakıldığında genel olarak sivri külahlı ya da başlıklı olarak betimlenmektedirler. Ayakta betimlenen bu figürler yarı çıplaktır. Kısa etekleri ya da gömlekleri vardır. Giysilerin değişmezliği her tanrı figüründe açıkça görülebilir. İncelenen figürler malzeme açısından çok çeşitli bir skalaya sahiptir. Hatti ve Hititlerin bırakmış olduğu heykeller, heykelcikler, biblolar, idoller ve güneş kurslarının Türk sanatçılarına ilham kaynağı olmuş ve resim, seramik heykel ve baskıresim teknikleriyle postmodern eserler olarak sanat eserine dayalı sanat nesneleri olarak sanatsal eserlerine dönüşmüşlerdir.

Hatti ve Hitit kültüründen etkilenen Türk sanatçılar ve yaptıkları eserler incelenmiştir. Hatti ve Hitit sanatını eserlerinde işleyen bazı Türk sanatçılarımız Süleyman Saim Tekcan, Lütfü Kaplanoglu, Kadir Şişginoğlu, Nilgün Ayşecik Çevik, Mehmet Hacıfettahoğlu, Mehmet Ali Doğan'dır. Türk sanatçılarının yapmış olduğu eserler, Hatti ve Hitit sanatında olduğu gibi tapınma, büyü gibi din amaçlı değil, bu eserleri estetik bir nesne olarak değerlendirme biçimindedir. Anadolu'ya miras kalan kültür varlıkları Türk sanatçılarımızın özgün tarzları ile şekillenerek kültür varlıklarımızı yaşatma amacı ile eserler ortaya çıkarmışlardır. Resimlerinde Uygarlıkları işleyen Türk sanatçılar resimlerinde uygarlıkların sembollerini kullanarak tarihi canlı tutmaktadırlar. Tez konusu dahilinde olan sanatçılar çoğunlukla Hitit sanatı üzerine eserler üretmişlerdir. Hitit sanatında kullanılan formlar, biçimler, kült objeler sanatçıların üzerinde eserleri ile karşılaştırılması ve araştırılması gereken bir etkiye neden olmuştur. Kültürümüzü bir çatı altında toplamayı hedefleyen Türk sanatçılar çalışmalarında geleneksel öğeleri ön plana çıkarmaktadırlar. Anadolu'ya kültürel miras olarak bırakılan eserler üzerinden Hatti ve Hitit kültürlerinin Türk sanatına etkileri incelenmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akurgal, Ekrem. 1962. The Art Of Hittites. London. (Aktaran Akurgal, Ekrem. 1997. **Anadolu Kültür Tarihi**. Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.)
- Akurgal, Ekrem. 1997. **Anadolu Kültür Tarihi**. Ankara. Tübitak Popüler Bilim Kitapları
- Aktan, Gülser. 2018. Çatalhöyük'te Çıkarılan Boğa Boynuzlarını Anlamlandırmada Antik Dönem Mitolojilerindeki Boğa Figürü. *İdil Dergisi*, C.7,S.50:1225.
- Alparslan, Meltem Doğan. 2009. Hitit Dini Tanrıçaları, Hititolojiye Giriş haz. Metin Alparslan, İstanbul Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü:119-120 (Aktaran Demirci, Kürşad. Falay, Burcu. 2016. **Ana Hatlarıyla Hitit Dini**. Cumhuriyet İlahiyat Dergisi 20, sy 1.)
- Alp, Sedat. 2000. **Hitit Çağında Anadolu Çivili Yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar** Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Cilt 1, Ankara.
- Anadolu Uygarlıklarından İzler, 2021. Atatürk Kültür Merkezi Resim Heykel Sergisi Kataloğu, İstanbul.
- Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, 1982. Görsel Yayınevi
- Anadolu Uygarlıklarından İzler Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde [18.11.2021]
<https://mechuldergisi.com/anadolu-uygarliklarindan-izler/makale/>
- Atamtürk, Derya. Duyar, İzzet. 2011. Erken Tunç Çağı'nda Orta Anadolu'da Ölü GömmeAdeti, Sağlık Yapısı ve Yaşam Biçimi Resuloğlu Örneği. **Çorum 1. Kazı Araştırmaları Sempozyumu**, T.C. Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Müze Müdürlüğü, Çorum Yayın No:5:29-42
- Aydoğan, D. [10.05.2022]. Lütfü Kaplanoğlu Kodlar Sergisi Açılıyor.
<https://www.engravist.art/2021/04/12/lutfu-kaplanoglu-kodlar-sergisi-aciliyor/>.
- Balamir, Bünyamin, 2015. Bir Anadolu Türküsü, **Dost Elinden Dost Dilinden Kadir Şişginoğlu**, Kıyı Yayınları
- Cengiz, Tülin. 2018. **Hatti Ülkesinin Bin Tanrısı**, Kocaeli Üniversitesi Fen EdebiyatFakültesi Arkeoloji Bölümü, The Journal of Academic Social Science Studies, S.72:473-485

- Collins, Billie Jean. 2007. **The Hittites and Their World**, Society of Biblical Literature, Atlanta, S:7
- Çığ, Muazzez İlmiye. 2000. **Hititler ve Hattuşa İstar' ın Kaleminden**, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Çubukçu, İbrahim Ağâh. 1991. Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Hareketleri, s.57. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Çatalhöyük Neolitik Antik Kenti - Konya Valiliği <http://www.konya.gov.tr> › konya-Catalhoyuk [04.06.2022]
- Darga, Muhibbe. 1992. **Hitit Sanatı**. Akbank Kültür Yayınları, İstanbul.
- Dinçol, Ali M. 1981. Hitit Devletinin Kuruluşuna Ait İlk Yazılı Belgeler, **Arkeoloji ve Sanat** 1, ,Yıl 3, Sayı. 10, sayfa 5-8, Yenilik Basımevi, İstanbul.
- Donay, Gaye [10.05.2022]. Lütfü Kaplanoglu ile Röportaj, Hayat Sanattır Programı https://www.youtube.com/watch?v=JQ5iwXIgonQ&ab_channel=KRTkultürTV
- Eflatun Pınar Hitit Su Anıtı Simge ve Kabartmaları, [19.12.2021]. <http://simgeleri.blogspot.com/2016/10/eflatun-pnar-hitit-su-ant-simg-ve.html>
- Eyüboğlu, İsmet Zeki. 1981. **Anadolu Uygarlığı**, Der Yayınları, No:11, İstanbul (Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi)
- Gavaz, Özlem Sir. 2016. **MÖ. 2. Bin Yıl Bazı Gelenek ve Halk Motiflerinin Günümüze Yansıyan Örnekleri**, Hitit Üniversitesi, TÜBAAR :80-91
- Germaner, Semra. 2006. **Süleyman Saim Tekcan Retrospektifi**. Süleyman Saim Tekcan 45. Sanat Yılı. sayfa:9-27, Mas Matbaacılık, İstanbul.(Aktaran Köken, Merve. 2014. Hitit Uygarlığı Çağdaş Türk Resmine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Konya)
- Gözüm, Ümit Yaşar. 2015. **Sanatta Özgürlük ve Özgünlük Işığında Yol Almak, Uygarlık Aşığı Kadir Şişginoğlu Sanatı Üzerine İzdüşüm, Dost Elinden Dost Dilinden Kadir Şişginoğlu**
- Gurney, Oliver Robert. 1954. **The Hittites**, Great Britain Penguin Books (Boğaziçi Kütüphanesi)
- Haas, Volkert. 2002. Die Hethitische Religion , Die Hethier, sayfa:101-110.
- Hitchcock, Don. [02.17.2022]. <https://www.donsmaps.com/willendorf.html#reference>
- Hittite Codes Sergisine Davetlisiniz [10.04.2022] www.ciddigazete.com

hittitemonuments.com, [02.11.2021]

<http://www.erkurumgazesesi.com.tr/haber/Anadolu-yu-Kopenhag-a-tasidi/64247>
[04.04.2022].

<http://www.konya.gov.tr>

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Museum_of_Anatolian_Civilizations025_kopie.jpg [08.09.2021]

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/gezilecekyer/yazilikaya-acikhava-tapinagi>

<https://www.sanatduvari.com/hitit-donemi-heykelleri/>

<https://www.tarihbilimi.gen.tr>

Keskin, Levent. 2011. Anadolu'da Ele Geçen Halka İdoller: Tipolojik ve Kronolojik Bir Değerlendirme, Dergipark, c. 37. s. 37: 195-222

Kerim Özkan. 2011. **Atatürk ve Hititler**, 1. Baskı, İstanbul, Maya Tandır Yayınları,

Kılıçkaya, Ali. 2011. **Hitit Uygarlığı İzinde Anadolu** "Başkent Hattuşa'dan Suriye'ye Şehirler, Tapınaklar, Anıtlar, Yazıtlar, Savaşlar, Antlaşmalar" Uranus Yayıncılık, Eminönü Fatih İstanbul

Koç, İlker. 2003. **Hititler**, ODTÜ Yayıncılık. Ankara.

Köken, Merve. 2014. Hitit Uygarlığı Çağdaş Türk Resmine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.

Köpüklü, Mutlu. 2018. Hititlerden Etkilenen Öncü Çağdaş Türk Seramik Sanatçıları, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Entistüsü Dergisi**, c. 11 s. 3:2528-2548

Kulaçoğlu, Belma. 1992. **Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar Müze Kataloğu**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Kutlu, Emre. 1979. Maşathöyük'te Eski Tunç Çağı, Belleten Dergisi, Türk Tarih Kurumu, c. 43 s. 169.

Memiş, Ekrem. 1989. **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.

Memiş, Ekrem. 2003. **Eskiçağ Türkiye Tarihi En Eski Devletlerden Pers İstilasına Kadar**, 5. Baskı, Konya: Çizgi Kitabevi.

Metropolitan Museum of Art, [02.01.2022]. Norbert Schimmel Koleksiyonu
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/327399?pos=2>

- Metropolitan Museum of Art, [02.02.2022]. Norbert Schimmel Koleksiyonu
[https://www.metmuseum.org/art/collection/search/327401?sortBy=Relevance
&ft=Hittite&offset=0&rpp=40&pos=1](https://www.metmuseum.org/art/collection/search/327401?sortBy=Relevance&ft=Hittite&offset=0&rpp=40&pos=1)
- Muhly, James. 1974. The Hittites and Aegean World, Penn Museum,
www.penn.museum [02.01.2022]
- Muscarella, Oscar White. 1992. Ancient Art Gifts from the Norbert Schimmel
Collection The Metropolitan Museum of Art Bulletin, New York. c. 49. s. 4.
- Nossov, K. S. & DELF, B. 2008. Hittite Fortifications, Osprey Publishing, U.K.
(Aktaran: Altunok, Mustafa. 2019. Hititler: Boğazköyden Yükselen Yönetim
Güneşi. DergiPark. C.6, S.11)
- Özer, Ahmet. 2015. Ressam Kadir Şişginoğlu'ndan Güvercin Düşleri, **Dost Elinden
Dost Dilinden Kadir Şişginoğlu**
- Özgüç, Tahsin. 2002. "Opfer und Libation", Die Hethier und Ihr Reich Das Volk Der
1000 Götter, Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk Din ve Kültürün
İfade Şekilleri, "Adak ve Libasyon", sayfa:448.
- Özgür, Nazlı Ortan. 2021, Kültürel Bellek Bağlamında Lütfü Kaplanoğlu ve
Engravist, İstanbul Aydın Üniversitesi Sanat Dergisi, s. 14: 167-177.
- Öztürk, Özhan. 2020. Hattiler ve Hatti Ülkesi
<https://ozhanozturk.com/2020/06/18/hattilerve-hatti-ulkesi-ic-anadolu/>
[05.01.2022]
- Schachner, Andreas. 2011. **Hattuşa Kayalardan Şekillendirilmiş Bir Şehir**, Çorum
1.Kazı Araştırmaları Sempozyumu, T.C. Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm
Müdürlüğü Müze Müdürlüğü, Yayın No. 5:111-136.
- Süel, Aygül, Mustafa Süel. 2011. Başkent Şapinuva: Hitit Dünyasındaki Yeri ve
Önemi, Çorum 1. Kazı Araştırmaları Sempozyumu, T.C. Çorum Valiliği İl
Kültür ve Turizm Müdürlüğü Müze Müdürlüğü, Yayın No:5: 93-110.
- Starke, Frank. 2002. Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk, Die Hethier
und Ihr Reich Das Volk Der 1000 Götter "Hitit Kültürü'nün Başlangıcı: Karum
Dönemi Eserleri" Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik
Deutschland, sayfa: 329-358.
- Sipahi, İbrahim Tunç. 2018. Eski Hitit Devletinde İmparatorluğa Geçiş Sürecinde
Eskiyapar, XVII Türk Tarih Kongresi, Ankara: **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih
Yüksek Kurumu Yayınları**, c. 1, s. 35.
- Şişginoğlu, Kadir. 2018. Güvercin Düşleri

- Tekcan, Tamay. 2007. **Arkeoloji Sözlüğü**, İstanbul: Alfa Yayınları, 1. Basım, (Atatürk Kitaplığı, Taksim)
- Temel Britannica, 1993. İstanbul: Ana Yayıncılık, c.8:185-190
- Temizer, Raci. 1979. Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara: Akbank Yayınları Sanat Kitapları Serisi: 5.
- Turani, Adnan. 1979. **Dünya Sanat Tarihi**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Türk Tarih Kurumu Basımevi (Atatürk Kitaplığı, Beyoğlu)
- Sipahi, Tunç. 2011. Eskişehir Kazıları, Çorum 1. Kazı Araştırmaları Sempozyumu, T.C. Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Müze Müdürlüğü, Çorum: Yayın No:5: 79-92.
- Uyanık, Siret. 2022. Bellek Anadolu Resim, Heykel, Seramik Sergisi, **Anadolu Medeniyetleri Müzesi Sergi Katalogları**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları; dizi 2. s.17.
- Ünal, Ahmet. 2003. **Hititler Devrinde Anadolu**, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, (Aktaran: Demirci, Kürşad. Falay, Burcu. 2016. **Ana Hatlarıyla Hitit Dini**. Cumhuriyet İlahiyat Dergisi 20, s.1.)
- Vakıf 19 İle Kadim Kültür Hititler'in İzinde, [05.01.2022] <https://kadirsisginoglu.blogspot.com/2018/06/vakif19-ile-bir-kadim-kultur-hititlerin.html>
- Yazıcı, Erdal, Nurhayat Yazıcı. 2011. **Hitit Uygarlığı İzinde Anadolu**, Başkent Hattuşa'dan Suriye'ye Şehirler Tapınaklar Anıtlar, Yazıtlar, Savaşlar, Antlaşmalar, 2. Bs. Uranus Yayınları,
- Yıldırım, Tayfun. 2011. **Resuloğlu Kazısı ve Anadolu Arkeolojisi'ne Katkıları**, Çorum 1. Kazı Araştırmaları Sempozyumu, T.C. Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Müze Müdürlüğü , Yayın No:5:11-28.
- Yılmaz, Osman. 2010. **Sanatın Arketipi Olarak Anne İmgesi**, Erciyes Üniversitesi DergiPark C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, c.34, s.2:47-59
- Yiğit, Turgut. 2007. **Anadolu Uygarlıkları**, Uygarlık Tarihi, Ankara: Pegem Yayıncılık